

*Colleccion Antòni Nogués
de versions en aranés*

13

**Era vida de
Latzèret de Tormes
e des sues fortunes e
adversitats**

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Era vida de Latzèret de Tormes e des sues fortunes e adversitats

Autor: desconeishut

Colleccion Antòni Nogués
de
versions en aranés

Numèro 13 dera colleccion

Gèr de 2020

PRESENTACION

Antòni Nogués ei ua persona remirabla. Neishut en Torrent de Cinca (Òsca), eth 24 de seteme de 1943 obtenguec era Licenciatura en Medecina e Cirurgia, pera Universitat de Barcelona e de Doctor en Medecina pera Universitat de Lhèida. Ei especialista en Microbiologia Clinica. Era sua vida professionau a virat ath torn dera medecina. A estat Mètge Intèrn deth Servici de Pediatria der Espitau deth Mar de Barcelona (1973-75), Mètge Resident de Microbiologia der Espitau de Bellvitge (1976-78), Cap dera Seccion de Microbiologia der Espitau Universitari Arnau de Vilanova de Lheida (1979-2011) e Membre deth Grop de recèrca en Patologia Infecciosa der IRB (Institut de Recèrca Biomedica) de Lhèida. Tanben a exercit de Professor Associat dera Facultat de Medecina de Lhèida (1979-2010).

Era sua afecció per aranés comencèc pòc abans de jubilar-se. Eth madeish explique que *«iniciauments, per pur curiosèr de conéisher ua lengua que se parlaue près des nòstes tèrres. Ara prumeria me calec estudiar peth mèn compde, pr'amor que non i auie "quòrum" entà hèr es còrsi d'aranés ena UdL. Comencèc damb eth " Cors d'Aranés", editat peth Conselh Generau, eth "Petit Diccioniari" de Frederic Vergés, es "Vèrbs Conjugadi" e era "Gramatica Aranesa" d'Aitor Carrera»*.

En 2011 se podec matricular e hèr es còrsi des diuèrsi nivèus d'aranés ena UdL. Se liegec tot çò que s'auie publicat en aranés, e, *«ua causa que me choquèc fòrça siguec eth hèr de veir que fòrça paraules araneses, tanben se trapauen ena varianta deth catalan que se parlaue en mèn pòble (Franja de Ponent), p. e. andocien, sarabat, entà, ensolamar, amorrar en solèr, acochar, badina, etc, etc. qu'èren paraules que sonque les coneishia deth mèn pòble e jamès les auia entenut en d'auit pòbles catalans der entorn. Aquerò siguec un impacte important que me possèc definitivament en estudi der aranés»*.

Auec ua atraccion pera revirada de libres e coma Antòni explique, siguec ua causa cojontrau: *«Ua des activitats en estudi der aranés èren es redaccions. Qu'ei ua activitat fòrça interessanta que te permet exprimir en aranés aquerò que vòs raondar. Mès entad aquerò te cau endonviar ua istòria, auer, per tant, imaginación, e estar-te bèth temps pensant çò que vòs dèder. Un dia, de pòca imaginación entà endonviar fantasies, agarrè eth prològ d'un libre qu'auia sus era taula e l'arrevirè. E me n'encuedè de qué aquerò complie eth prètzèth d'exprimir causes en aranés, sense auer de dedicar eth temps en endonviar istorietes. E atau comencèc tot. Es prumèrs libres arreviradi èren es qu'auia a man ena mia estatgèra. Era lectura en aranés de çò qu'auia arrevirat me provoquèc ua satisfacció enòrma. Aquest gòi qu'ère pro entà hèr-me a seguir en aquesta activitat. Un dia decidí manar un petit libre ath responsable deth Servici de Politica Lingüística dera Val d'Aran, eth Sr. Jusèp Loís Sans damb fòrça pòur, plan, donques que non n'èra bric segur dera qualitat deth mèn trabalh. Mès era*

responça que recebí siguec tant encoratjadora que, a compdar d'aqueth moment, decidí tier ues ores ath dia a arrevirar òbres ar aranés».

E Antòni Nogues non parèc de hèr traduccions, damb ua qualitat que milhore de dia en dia e que se pòt perfectament méter ath cant dera major part des boni trabalhs que se vien hènt des de diuersi sectors der emplec dera lengua. Antòni ei un scientific que met es metòdes de sciéncia ath servici dera traduccion. Eth sòn trabalh compde ja en aguesti moments damb mès de sèt mil pagines traduïdes. E pera qualitat deth sòn trabalh e ena voluntat de meter-les a disposicion dera societat, damb era intencion de hèr-lo util, e de conservar aguest preciós legat auem convengut damb eth Sr. Nogues que de totes es sues traduccions, des dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* ne haram ua difusion a trauès dera pagina web entà facilitar-ne er accés de toti. Enes pròxims mesi, ath delà der 1 de gèr de 2019, cada prumèr de mes penjaram un libre traduït per Antòni Nogués, enquia que siguen toti difosi. Es libres en aranés, objècte d'aguest acòrd son:

Guerra e patz de Lev Nicolàievic Tolstoi
Anna Karenina de Lev Nicolàievic Tolstoi,
Eth Latzèret de Tormes,
Es Frairs Karamazov de Fiódor M. Dostoievski,
Eth Buscon de Francisco de Quevedo,
Era Gitaneta de Miguel de Cervantes,
Era illustra serventa de Miguel de Cervantes,
Condes de Hans Chistian Andersen,
Es aventures de Tom Sawyer de Mark Twain,
Eth gelós extremenh de Miguel de Cervantes,
Eth licenciat Vidriera de Miguel de Cervantes,
Rinconete e Cortadillo de Miguel de Cervantes,
Crim e Castig de Fiódor M. Dostoievski,
Es Miserables de Victor Hugo

En 2017 era Acadèmia publicuèc, ena colleccion «modèls de tèxtes», **Eth mercadèr de Venècia**, de Shakespeare, traduït per Antòni Nogués.

E se quauquarrés, bèth lector, a era voluntat de auer-ne ua còpia en papèr, o de disposar de bèra part, de bèra òbra, entà un ahèr posterior, d'aguest extraordinari trabalh, pòt meter-se en contacte damb aguesta Acadèmia.

Aguest ei eth camin der oferiment deth sòn trabalh ara societat qu'a trobat Antòni Nogués. *«Es jubiladi qu'an er auantatge de poder hèr, lèu tostemps, çò que vòlen e les agrade mès. Plan, donc, entà jo, eth hèt d'arrevirar, çò que liegi, ar aranés, qu'ei un gòl impagable».*

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana
(Gèr de 2019)

PRESENTACION D'AGUESTA ÒBRA

Era traduccion d'aguesta òbra a ua varianta der occitan non ei era prumèra que se hè. Letras d'Òc publicuèc en 2015 ua traduccion ar occitan hèta per Sèrgi Carles. Era traduccion de Carles ei elaborada, repassada e acabada. Coma auem dit d'auti viatges es traduccions de Nogués son en camin... Es dues an auut eth madeish document de partida, era òbra de Francisco Rico.

Açò mos pemeterà hèr quauques comparacions entre es dues produccions

Era òbra de Carles ei prologada per Florian Vernet, *Membre dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana* e coneishut e reconeishut occitanista, escritor e gramatic.

En prològ Vernet destaque qu'eth Latzèret de Tormes ei era prumèra novèla modèrna d'occident, damb importantes dificultats de traduccion per tractar-se dera lengua castelhana deth sègle XVI, qu'en sòn foncionament non ei guaire aluenhat der occitan classic. Tanben assegure qu'era traduccion de Carles ei ua des milhors que coneish.

Er istoriador Jordi Bilbeny defense qu'era òbra originau siguec escrita en catalan, ena lengua propria deth país valencian. Partís dera analisi dera òbra castelhana que mos a arribat, ena que tròbe que i an fòrça formes, sintactiques e lexicaus, mès pròpies deth catalan que non pas deth castelhan. Segurament son es madeishes observacions que pòrten a Vernet a trobar coincidències damb er antic occitan.

Era prumèra causa, dera traduccion ar aranés, que mos cride era atencion ei era revirada de "Lazarillo", diminutiu de "Lazaro" per "Latzèret". Naturaument que se consideram era sua condicion de diminutiu de "Latzèr" eth traductor a assomit ua forma corrècta. Era qüestion ei que i a ua dificultat fonetica dera paraula. Aquèra "è" dubèrta en miei hè dificila era prononciacion. Possiblement en ua pronóncia mès popularà, mès racionau, mès economica aurie optat pera forma "Latzeret". E totun ei un recors en aquest cas d'apropar era pronóncia d'aquera "è" a ua "a". Ena òbra de Carles s'a optat per non traduïr era paraula, e tot e que traduïs "Lázaro" per "Lazare", non aplique eth diminutiu e dèishe eth nòm en castelhan. Dilhèu pense qu'a mès d'èster diminutiu "Lazarillo" a ua significacion pròpia que non pòt traduïr-se en occitan. Eth jòc de paraules "Lazaro-lazarillo" en que "lazarillo" a ua dobla significacion de diminutiu de "Lazaro" e de "guia de ua persona que non i ve", non ei possible en occitan. Nogués propòse traduïr "Lazaro" per "Latzèr", en tot aprofitar eth "Llatzer" catalan, que hè mens estranha aquesta denominacion tant distanta deth "Lazari" o "Lari" occitan.

Analidem d'ua forma aleatòria coma an tractat ua frasa es dus traductors:

Originau: Yo le dije: "Sí, señor." "Pues vente tras mí -me respondió- que Dios te ha hecho merced en topar conmigo. Alguna buena oración rezaste hoy."

Carles: Ieu li diguèri: "Òc-ben, sénher. - Alara, vèni darrièr ieu, me respondet, que Dieu t'a facha la gràcia de m'aver trobat. As deguda dire qualque bona pregària uèi."

Nogués: Jo li didí: "òc, senhor". Donques vene damb jo, me responec, que Diu t'a hèt era gràcia de tumar damb jo. Bèra bona oracion auràs pregat aué."

E hem ua analisi e projectem quauque comentari:

a.- Carles ei mès precis que Nogués ena traduccion de "tras de mi" ja qu'emplegue era formula de "darrièr ieu" que manten era connotacion d'un orden, d'ua priorizacion. Per contra Nogués manten ua expression que incorpòre e nègue era desigualtat e convida ath mainatge a anar damb eth e non pas darrèr d'eth.

b.- Nogués ei mès precis que Carles ena expression de "topar comigo" en interpretar-la coma "tumar damb jo", damb un sentit mès fidèl ara expression originau que non pas "m'aver trobat", qu'emplegue Carles.

c.- Es dus, Carles e Nogués mantien ua cèrta imprecision ena traduccion de "Alguna oración rezaste hoy". "*As deguda dire qualque bona pregària uèi*", a ua cèrta connotacion de dubte, de probabilitat, de suposicion... tament coma era frasa en aranés "*Bèra bona oracion auràs pregat aué*". Damb ua volontat d'apropar-se ar originau Carles aurie podut escriuer "*Qualque bona oracion preguès uèi*" que manten un sentit afirmatiu coma ena òbra originau. E Nogués aurie podut emplegar eth madeish vèrb "*preguès aué*" entà evitar era inconsisténcia der "*auràs pregat aué*".

d.- Mos alegrem der emplec dera paraula "Dieu" per part de Carles, que correspon ara genuïnitat den occitan, tanben ena sua varianta aranesa, e mos dolguem dera reproduccion d'aguest Diu possat enes darrèrs ans ena varianta aranesa, que non a cap de tradicion ena lengua pròpria d'Aran. Diu ei era paraula apresada per Nogués en aguesti darrèri ans e per aguest motiu la reproduís.

e.- Mo'n alegrem der emplec dera conjoncion consecotiva "Donques" ena traduccion deth "Pues". Mos semble mès endonviada que non pas "Alara" tot e que manten ua grana proximitat.

f.- E destacam finalament era expression "*Òc-ben*" qu'emplegue Carles, en lòc deth simple "*Òc*" qu'emplegue Nogués. Aguest refortiment ena afirmacion en emplegar "*Òc-ben*" non a ua valor especiala, però ei fòrça emplegat en occitan. Non convenguie aguesta opcion ena traduccion en aranés, ja qu'en aguesta varianta a ua valor diferenta.

Auem dues bones traduccions que dan valor ara personalitat diuèrsa de cada traductor e mos servissen entà entrar de forma mès complèta en vida de Latzèret en tot que mos ajude a considerar qu'es traductors an un protagonisme important ena òbra definitiva.

"Sabes se per qué sai que te les mingères de tres en tres? Pr'amor que jo me les minjaua de dus en dus e tu caraues"(Nogues).

"Sabes a qué vesi que los as manjats tres per tres? Ieu los manjavi dos per dos e tu disiás pas res" (Carles).

Jusèp Loís Sans Socasau

President der Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana

Era vida de Latzèret de Tormes e des sues fortunes e adversitats

Autor: desconegut

Abans díder

Jo sò qu'ei causa bona que causes tan senhalades, e dilhèu jamès entenudes ne vistes, venguen a èster coneishudes per molts e non s'acòguen ena sepultura deth desbrembe, pr'amor que poirie èster que quauqu'un que les liegesse i trapèsse bèra causa agradiua, e ad aqueri que non les aprigondissen tant, les shautèsse; e plan per açò, ditz Plinius que non i a cap libre, per dolent que sigue, que non age bèra causa bona; mès que mès, pr'amor qu'es gusti non son toti es madeishi, e çò qu'un non se minge, un aute s'ac avale. E, atau, vedem causes que son tengudes en pòc per quauqui uns, e per d'auti non ne son. E plan per aquerò, deguna causa s'aurie de trincar ne deishar d'anar, exceptat que siguesse fòrça detestabla, senon que s'aurie d'amuishar a toti, sustot se non siguesse de damnatge e se'n podesse trèir d'era bèth frut; pr'amor que se non siguesse atau, pòques personas escriuirien entà se madeishes, donques que non se hè sense trabalh, e vòlen, pr'amor que hèn eth trabalh, èster recompensades, non damb sòs, senon damb qué veiguen e liegen es sues òbres, e se i a un perqué, les ac vanten, e plan per açò ditz Tullius: "Era fama elève as artistes". Qui se pense qu'eth soldat que va prumèr ena fila, a en òdi eth hèt de víuer? Non, plan; mès eth desir de laudança lo hè a méter-se en perill; e atau, enes arts e enes letres se passe madeish. Predique plan ben eth prèire, e ei òme que desire fòrça eth profit des amnes; mès preguntatz-li a vòsta mercé (VM) se li hè dò çò, quan li diden: "Ò!, b'ac auetz hèt de meravilhós!". Pelegèc plan ignòblaments eth senhor Fulano, e balhèc eth vestit d'armes ath brigand, pr'amor que lo laudaue d'auer combatut plan ben. Qué harie se siguesse vertat?

E tot se passe atau: qu'en tot cohessar que jo non sò mès sant qu'es vesins, d'aguesta colhonada, qu'en aquest grossièr estil escriui, non me semblarà de grèu que ne cuelhen partida e ne gaudisquen damb aquerò toti es que i trapan gust en era, e veiguen que viu un òme damb tantes fortunes, perills e adversitats.

Li demani a VM, que recebe eth praube servici dera man d'aqueth que vos hèsque mès ric s'eth sòn pòder e desir siguessen com cau. E donques que VM vò que se l'escriue e raconde eth cas extensaments, me semblèc que non ac auia d'agarrar peth miei, senon peth principi, pr'amor de qué s'age coneishença complèta dera mia persona, e tanben pr'amor que consideren es qu'eretèren nòbles portadures, guaire pòc se les deu, pr'amor que Fortuna siguec damb eri parciau, e guaire mès heren aqueri que, en èster-les contraria era Fortuna, remant damb fòrça e traça, arribèren en bon pòrt.

Tractat prumèr

Conde Latzèr era sua vida, e de qui siguec hilh

Sàpie VM, abantes de tot, qu'a jo me criden Latzèr de Tormes, hilh de Tomé Gonzalez e d'Antonia Perez, naturaus de Tejares, bordalat de Salamanca. Eth mèn neishment siguec en arriu Tormes, per çò que ne cuelhí eth fausnòm, e siguec d'aguesta sòrta. Eth mèn pair, que Diu l'ac age, auie eth mestier d'aprovedir era mòlta d'ua mòla d'aigua, que s'està ena ribèra d'aqueth arriu, qu'en era siguec molinièr pendent quinze ans; e en tot estar-se era mia mair ena mòla der arriu, plea de jo, la cuelhec era jasilha e m'amainadèc aqui: de sòrta que de vertat posqui díder que neishí en arriu. Atau, donc, en èster jo mainatge de ueit ans, acusèren a ma pair de certanes sangarrères mau hètes enes saques des qu'aqui veguien a mòler, per çò que siguec agarrat, e cohessec e non remic e patic persecucion pera justícia. Demori en Diu que sigue ena Glòria, pr'amor qu'er Evangèli as que patissen persecucion pera justícia les cride benauradi. En aqueth temps s'organizèc cèrta armada contra es sarrasins, qu'en era i anèc eth mèn pair, qu'alavetz ère despatriat per çò que s'a dit, damb eth cargue de mulatèr d'un cavalièr que venguec aqui, e damb eth sòn senhor, coma leiau sirvent, acabèc era sua vida.

Era mia veuda mair, en veder-se sense marit e sense abric, determinèc apressar-se as bravi, per èster-ne un d'eri, e venguec a demorar-se ena ciutat, e loguèc un ostalon, e se botèc a padenar minjar entà bèri estudiants, e lauaue era ròba a bèri mossos de shivaus deth *Comendador dera Magdalena*, de sòrta qu'anèc frequentant es escudaries. Era e un òme brun d'aqueri que garissen es bèsties, vengueren en coneishença. Aguest, bèri còps venguie ena nòsta casa, e se n'anaue peth maitin; d'auti còps, de dia, venguie ena pòrta, damb era desencusa de crompar ueus, e entraue ena casa. Jo ara prumeria dera sua entrada, me hège ràbia e l'auia pòur, en veir eth mau color e eth mau gèst qu'auie; mès dempús que vedí que damb era sua venguda mielhoraue eth repaish, venguí a estimar-lo mès, pr'amor que tostemp se hège vier pan, bocins de carn, e en iuèrn socs, que damb eri mos escauhàuem. De manèra que, en tot contunhar hèn auberja e convèrsa, era mia mair venguec a balhar-me un neret plan polit, que jo me pelejaua e ajudaua a escauhar. E m'en brembi que, en tot èster eth nere de ma pair jogant damb eth mainatge, coma qu'eth mainatge vedie a ma mair e a jo blanqui, e ada eth non, hugie d'eth, damb pòur, entà ma mair, e senhalant damb eth dit didie: "Mair, pòur!"

Responec eth, en tot arrir: "Hilh de puta!"

Jo, encara que joenet, notè aquera paraula sus eth mèn frairet, e didí ath mèn

lagueus:

"Guairi ne deu auer en mon que hugen des auti pr'amor que non se ven ada eri madeishi!".

Se passèc qu'era convèrsa deth Zaire, qu'atau se cridaue, venguec ena aurelha deth majordòm, e hèta era perquisicion, se trapèc qu'era mitat apuprètz der òrdi, que li balhauen entàs bèsties, lo panaue, e brens, lenha, estrelhes, devantaus e es hlaçades e lincòs des shivaus s'auien perdut, e quan non auie ua auta causa, desherraue as bèsties, e damb tot aquerò acodie entara mia mair pr'amor d'eleva ath mèn frairet. Non mos esmiraglem d'un clèrgue o fraire, qu'er un pane des praubi e er aute de casa entàs sues devòtes e entara ajuda de un aute, quan a un praube esclau er amor lo possau ad açò. E se provèc tot çò que digui e encara mès, pr'amor qu'a jo me preguntauen damb menaces, e coma mainatge responia, e desnishau tot çò que sabia per pòur, enquia e tot bèri miei hèrs de shivau que per encarge de ma mair vení a un haure. Ath praube deth mèn pairastre lo foetèren e embolhèren, e a ma mair li botèren pena per justícia, ath delà de cent foetades, qu'ena casa deth nomentat comendador non entrèsse, ne ath malerós Zaire, ena sua acuelhesse.

Entà non embolhar es causes encara mès, era prauba s'esdeguèc e complic era sentència; e entà evitar perills e hèr-se enlà des maus lengues, venguec a servir as que de moment s'estauen ena aubèrja dera Solana; e aqui, en tot patir totes es pèires deth camin, s'acabèc d'eleva eth mèn frairet enquia que sabec caminar, e jo enquia vier a èster un bon joenet, qu'anaua a cercar vin entàs òstes e candèles e tot çò d'aute que me demanuen.

Alavetz venguec a ostejar-se ena aubèrja un cèc, que, en tot semblar-li que jo seria avient entà amiar-lo, me demanèc ara mia mair, e era m'encomanèc ada eth, en tot dider-li qu'èra hilh d'un brave òme, que per exaltar era fe s'auie mòrt ena des Gelves, e qu'era fidaue en Diu que non seria peyor qu'eth mèn pair, e li pregaue que me tractèsse ben e hesse per jo, pr'amor qu'èra orfanèl. Eth li responec qu'atau ac harie, e que me recebie non coma mosso senon coma hilh. E, atau, lo comencè a servir e a acostumar-me ath mèn vielh patron.

Coma que mos estèrem en Salamanca quauqui dies, en tot semblar-li ath mèn patron que non èren es guanhs coma calie, decidic partir d'aqui, e quan mos calèc partir, jo venguí a tier-li ua vista a ma mair, e ambdús plorant, me balhèc era sua benediccion e didec:

"Hilh, me'n sai que non te tornarè a veir. Saja èster brave, e que Diu t'ac age. Te sò elevat e t'è botat damb un bon patron. Tie compde de tu madeish".

Atau, donc, partí damb eth mèn patron, qu'ère en tot demorar-me. Gessérem de Salamanca, e en tot arribar en pònt, qu'ena sua entrada i a un animau de pèira, que lèu a era forma de taure, eth cèc me manèc que venguessa prèrs der animau, e aqui calat, me didec:

"Latzèr, aprèssa era audida ad aguest taure, e enteneràs un gran bronit ath sòn

laguens".

Jo simplaments m'apressè, en pensar-me qu'ère atau; e coma que sentec qu'auia eth cap tocant era pèira, apressèc era man damb fòrça e me fotèc ua grana patacada contra eth diable deth taure, que me tardèc mès de tres dies eth dolor dera cornada, e me didec:

"Pèc, apren qu'eth mosso deth cèc li cau saber un shinhau mès qu'eth diable", e arric fòrça era badinada.

Auí era presentida qu'en aguest instant me desvelhè dera simplicitat qu'era adormit coma mainatge. Didí ath mèn laguens:

"Qu'ei vertat çò que ditz, que me cau esdegar eth uelh e susvelhar, donques que sò solet, e pensar se com me cau valer-me".

Comencèrem eth nòstre camin, e en pòqui dies m'amuishèc fòrça galimaties, e coma me vedec escarrabilhat, se vantaue fòrça, e didie:

"Jo aur ne argent non te lo posqui balhar, mès avisi entà víuer te n'amuisharè fòrça".

E siguec atau, que, dempús Diu, qu'aguest me balhèc era vida, en tot èster cèc eth m'aluguèc e adondèc ena corsa de viuer. M'ei sobrèr de condar a VM aguestes pegaries entà mostrar se guaira vertut i a enes òmes que saben progressar venguent de baish, e guairi vici enes que se degraden.

Donques, en tot vier un aute còp entath brave deth mèn cèc e condar es sues causes, VM li cau saber que dès que Diu creèc eth mon, ad arrés hec mès astut ne sagàç. En sòn mèstièr qu'ère ua agla; cent e mès oracions sabie de còr: un ton baish, repausat e fòrça sonor que hège ressonar era glèisa a on pregaue, un ròstre umil e devòt que damb fòrça bona expression botaue quan pregaue, sense hèr gèsti ne potèles damb era boca o es uelhs, tau que sòlen hèr d'audi. Ath delà d'açò, auie d'autes mil formes e manères de trèir sòs. Didie saber oracions entà molti e diuersi ahèrs: entàs hemnes que non amainadauen, entàs qu'èren ena jasilha, entàs qu'èren mau maridades, tà qu'es sòns marits les estimèssen; hège previsions enes prenhades, de s'auien mainatge o mainada. E en cas de medecines, didie que Galeno non sabie era mitat qu'eth, en çò que tanh a caishaus, malaganes, maus de mair. Fin finau, arrés li didie patir bèth patiment, qu'ara seguida non li didesse: " Hètz açò, hètz aquerò, codetz tau èrba, cuelhetz tau arraïc". Damb aquerò toti anauen ath sòn darrèr, mès que mès es hemnes, que credien tot çò que les didie. D'eres ne trège grani beneficis damb es params que digui, e guanhaue mès en un mes que cent cècs en un an.

Mès tanben voi que sàpie VM que, damb tot aquerò qu'artenhie, jamès vedí un òme mès aganit ne mesquin, autant, que m'aucie a jo de hame, e atau no me balhaue çò de besonh. Que digui era vertat: se damb es mies subtilitats e adreties non i auessa sabut botar remèdi, fòrça còps m'auria morit de hame; mès, damb tota era sua sabença e suenh, l'embolhaua de tau sòrta que tostemps, o aumens era majoritat des viatges, me hèja a vier çò de mès e mielhor. Entad açò li hèja burles endiablades, que d'eres ne

condarè quauques ues, encara que non totes es que me sauvi.

Eth amiaue eth pan e totes es autes causes en un mocador de paquet que pera boca se barraue damb un anèth gròs de hèr damb eth sòn cadenat e era sua clau, e en méter e trèir totes es causes, ac hège damb tau vigilància e damb tant de compde, que non i auie un òme en tot eth mon entà trèir-li un brigalh; mès jo cuelhia aquera misèria qu'eth me balhaue, qu'en dues mossegades me l'avalaua. Dempús que barraue eth cadenat e se negligie en tot pensar que jo èra per d'autes causes, per un horat dera costura, que fòrça viatges d'un costat der hardeu la descosia e tornaua a cóser, sagnaua er aganit hardèu, en tot trèir pan non damb mesura, senon boni bocins, magreta e langoïssa; e atau cercaua eth temps avient entà reméter, non era partida, senon era endiablada manca qu'eth mau cèc me hège a vier. Tot çò que podia cisalhar e panar, ac amiaua en miches blanques; e quan li manauen pregar e li balhauen monedes, coma qu'eth li mancaue era vista, encara non les ac auien acabat de balhar, que jo ja l'auia ena boca dera micha e aguesta apraiada, que per mès lèu qu'eth botèsse era man, ja venguie escambiada ena mitat deth just prèt. Se planhie eth mau cèc, pr'amor qu'a paupes dempús coneishie e sentie que non ère moneda sancera, e didie:

"Qué caralh se passe, que dèss qu'ès damb jo non me balhen qu'era mitat des monedes, e abantes, fòrça viatges me pagauen ua moneda e un maravedí? Qu'en tu deu èster eth malastre".

Tanben eth escuerçaue eth pregar e era mitat dera oracion non l'acabaue, pr'amor que m'auie manat que tanlèu se n'anèsse eth qu'auie encomanat era oracion, lo tirassèssa dera capucha. Jo ac hèja atau. Dempús eth tornaue a dar votzes, dident: "Vòlen que prèga tau e tau oracion?", coma acostumen a dèder.

Solie méter ath sòn dejós ua gèrta de vin quan minjàuem, e jo lèu lèu la cuelhia e li balhaua un parelh de punets silenciosi e l'entornaua ath sòn lòc. Mès se tardèc pòc, pr'amor qu'enes glopassades se'n sabie dera manca, e entà salvar eth sòn vin jamès dempús deishaua era gèrta, senon que l'auie agarrada pera ansa; mès non auie asimant que tirèsse tant entada eth, coma jo damb ua palha longa de blat, qu'entad aqueth ahèr me l'auia hèta, e qu'en tot botar-la ena boca dera gèrta, shurlant eth vin lo deishaua prèt. Mès coma qu'ère eth brigand tant astut, me pensi que m'entenec, e a compdar d'aciu cambièc era pensada, e se calaue era gèrta entre es comes, e la tapaue damb era man, e atau beuie segur. Jo, coma qu'èra hèt ath vin, me moria per eth, e en tot veir qu'aqueth remèdi dera palha ja non me profitaue ne valie, decidí hèr ua petita hònt e horat subtil en cu dera gèrta, e doçaments damb ua prima capa de cera tapar-lo, e ara ora de minjar, en tot hèr veir qu'auia hered, me calaua entre es comes deth trist cèc pr'amor d'escauhar-me en praube huec qu'auíem, e ath sòn calor se delie era cera, donques que n'auie pòca, començaue era honteta a destillar-me ena boca, que jo botaua de tau sòrta que ne ua soleta gota se perdie. Quan eth praubet anaue a béuer, non trapaue arren; s'espaurie, maudidie, amiaue entath diable era gèrta e eth vin, en non saber-se'n se qué podie èster.

"Pòt dideràtz, oncle, que me lo beui jo, didia, pr'amor que non lo deishatz de man".

Tanti torns e paupaderes li balhèc ara gèrla, que trapèc eth horat e queigüec ena burla; mès atau ac dissimulèc coma se non se n'auesse encuedat, e dempús, un aute dia, en auer jo era gèrla regolejant coma de costum, non pensant en malastre que se premanie e qu'eth mau cèc m'entenie, seiguí coma solia, en tot recéber aqueri docí glòps, era cara botada entath cèu, un shinhau clucadi es uelhs pr'amor de tastar mielhor eth saborós licor, vedec eth desesperat cèc qu'ara auie era escadença de cuélher resvenja de jo e damb tota era sua fòrça, quilhant damb es dues mans aquera doça e amara gèrla, la deishèc quèir sus era mia boca, en tot ajudar-se, coma digui, damb tot eth sòn poder, de manèra qu'eth praube Latzèr, que non se demoraue arren d'aquerò, senon que, coma d'auti viatges, s'estaue descuedat e gaujós, vertadèraments me semblèc qu'eth cèu, damb tot çò que i a en eth, m'auie queigut ath dessús. Atau sigüec eth còp, que me desgahonèc e treigüec eth sen, e era gèrlada tan grana, qu'es tròci d'era se me calèren pera cara, trincant-la per fòrça lòcs, e me trinquèc es dents, que sense eri enquia aué en dia m'è demorat.

Dès aqueth moment auí en òdi ath mau cèc, e encara qu'eth m'estimaue e me hège presents e me guarie, pro que vedí que se n'auie alegrat deth crudèu castig. Me lauèc damb vin es herides que m'auie costat damb es tròci dera gèrla, e en tot arrir me didie: "Qué te semble Latzèr? Çò que t'emmalautic te guarís e balhe salut", e d'autes gràcies qu'entà jo non n'èren.

Tanlèu siguí miei guarit dera mia nera trincadura e des mies bonhes, en tot considerar que damb taus còps eth se des.heirie de jo, jo que volí des.heir-me d'eth; mès non ac hi sonque entà hè'c, senon entara mia salut e profit. E a maugrat que jo volia padegar eth mèn còr e perdonar-lo peth còp de gèrla, non i auie lòc entad açò, per tòrt deth mauctament qu'eth dolent cèc d'alavetz ença me hège, donques que sense encausa ne rason me herie, en tot balhar-me tustarrades e repelar-me. E se bèth un li didie se per qué me tractaue tan mau, li condaue er ahèr dera gèrla, dident:

"Vos pensatz qu'aguest mosso mèn ei quauqu'un innocent?" Donques escotatz s'eth diable sagèsse ua auta hèta coma aguesta".

Senhant-se, es que l'entendien, didien: "Guarda, qui s'imaginarie en un gojat tan petit ua tau mesquinaria!", e arrien fòrça era pensada, e li didien: "Castigatz-lo, castigatz-lo, que Diu vos ac premiarà."

E eth, damb tot aquerò, jamès hège ua auta causa. E plan per aquerò jo l'amiaua pes camins mès dolents, e de bon voler, pr'amor de hèr-li mau: s'auie pèires, per eres, s'auie hanga, per çò de mès abondosa; qu'encara que jo non anaua per çò de mès eishut, me hège gòi a jo trincar-me un uelh pr'amor de trincar-ne dus ad aqueth que non n'auie cap. Damb tot aquerò, tostemp damb era punta nauta deth tòcho m'atacaue eth cogòt, que tostemp amiaua plen de cogotades e pelat per tòrt des sues mans; e encara que jo juraua non hè'c per dolenteria, senon per non trapar un camin mielhor, non me profitaue ne me credie, donques qu'aguest ère eth sens e eth plan gran enteniment deth tradidor.

E pr'amor de qué veigue VM enquia guaire s'estenie er engenh d'aguest astut cèc, condarè un cas des molti que damb eth m'arribèren, qu'en eth me semble que se hè a veir pro ben era sua grana astúcia. Quan gessèrem de Salamanca, eth sòn motiu ère vier entà Toledo, pr'amor que didie qu'era gent ère mès rica, encara que non guaire caritadosa. S'apressaue ad aguest arrepervèri: "Mès balhe eth ric qu'eth que non a arren". E venguèrem en aguest camin pes mielhors lòcs. Aquiu a on trapaue bon acuelh e guanhs, mos arturàuem; a on non, tath tresau dia hègem Sant Joan¹.

Se passèc qu'en tot vier en un lòc cridat Almorox, tath temps dera vrenha, un vrenhaire li balhèc un arradim en almòina, e coma qu'enes tistèrs sòlen vier matractadi e tanben pr'amor qu'er arradim en aqueth temps ei fòrça madur, se li desgaspauè er arradim ena man; quan lo metie en hardèu se tornaue ja most, e tot çò qu'en eth i auie. Acordèc hèr ua taulejada, autant pr'amor que non lo podie salvar que pr'amor d'acontentar-me, donques qu'aqueth dia m'auie fotut fòrça còps de jolh e patacs. Mos seiguèrem un ua barralha e didec:

"Ara que voi tier damb tu ua larguesa, qu'ei qu'ambdús mingem aguest arradim, e que n'ages d'eth autanta part que jo. Mos calerà partejar-lo d'aguesta sòrta: tu pilharàs un còp e jo un aute; damb era condicion de qué me prometes que non pilharàs cada còp qu'un gran d'arradim, jo harè madeish enquia que l'acabem, e d'aguesta manèra non i aurà enganha".

Hèt atau er acòrd, comencèrem; mès dempús, ja en ahèr, eth traïdor cambièc eth prepaus e comencèc a cuélher de dus en dus, en tot pensar que jo deuia hèr madeish. Coma que vedí qu'eth trincaue er acòrd, non n'auí pro de hèr coma eth, senon que passaua ath dauant: dus a dus, e tres a tres, e coma podia me les avalaua. En acabar er arradim, s'estèc un estona damb era rapuga ena man e botjant era tèsta didec:

"Latzèr, que m'as enganhat: juraria per Diu que t'as avalat es grans d'arradim de tres en tres."

"Que non ne mengè mès, didí. Per qué sospechatz aquerò?"

Responec er escarrabilhat cèc:

"Sabes se per qué sai que te les mingères de tres en tres? Pr'amor que jo me les minjaua de dus en dus e tu caraues", e ad açò jo non responí. Tant qu'anàuem peth dejós uns pòrches en Escalona, a on èrem ena casa d'un sabatèr, i auie fòrça còrdes e d'autes causes que se hèn damb espart, e ua part d'eres tumèren ath mèn patron ena tèsta; e, quilhant era man, les toquèc, e en veir se qué ère me didec:

"Hè lèu, gojat; gessem de tan mau repaish, qu'estofe autanplan sense minjar-lo".

Jo, que non me n'auia encuedat d'aquerò, guardè se qué ère, e coma que non vedí que còrdes e cenches, que non èren causes tà minjar, li didí:

"Oncle, per qué didetz aquerò?"

Me respònec:

1 Cambiar de lòc. Tà Sant Joan se solie cambiar de casa, de patron o de mosso.

"Cara, nebot; sivans es traces qu'amies, te'n saberàs e veiràs se com te digui era vertat".

E atau passèrem peth dauant deth madeish portau e arribèrem en ua aubèrja, qu'ara sua pòrta i auie fòrça còrnes ena paret, a on estacauen es mulatèrs es sues bèsties. E coma qu'anaue paupant s'ère aquiü era aubèrja, a on eth pregaue cada dia pera ostalèra era oracion dera emparedada, s'agarrèc en ua còrna, e hènt un gran alend didec:

"Ò, mala causa, qu'ès peyor de çò que sembles! Guairi desiren botar eth tòn nòm sus eth cap des auti e guairi pòqui lo sostien, e non lo vòlen sénter en sòn, per degun camin!"

Coma qu'entení çò que didie, didí:

"Oncle, qué ei çò que didetz?"

"Cara, nebot, que bèth dia te balharà aguesta còrna qu'è ena man, quauque mau dinar e sopar."

"Non me lo minjarè, didí, e non me lo balharà".

"Jo te digui era vertat; se non, ja ac veiràs, se viues".

E, atau, seguírem entà dauant enquiara pòrta dera aubèrja, a on volesse Diu que jamès i auéssèm arribat, per çò que me passèc en era.

Sonque pregaue per ostalères, e per tavernères e torromaires e gaudimèles e, atau, per aguesta sòrta de hemnòtes, pr'amor que per òme jamès lo vedí díder cap oracion.

Arrí ath mèn laguens, e encara que gojat, notè fòrça era discrèta consideracion deth cèc.

Mès entà non èster shordaire deishi de condar fòrça causes, atau gracioses coma de notar, que damb aguest prumèr patron m'arribèren, e voi díder çò darrèr que m'arribèc damb eth cèc e atau acabar.

Èrem en Escalona, vila deth duc d'Escalona, en ua aubèrja, e me balhèc un bocin de saucissa pr'amor de qué la padenèssa. Coma qu'era saucissa ère sense chuc² e s'auie perdut eth greish, treigüec un meravédi dera borsa e me manèc qu'anèssa per vin ena tauèrna. Que me botèc eth diable era ocasion dauant es uelhs, que, coma sòlen díder, hè ath lairon, e sigüec que i auie jos eth huec un nap petit, long e roïnós, de sòrta que, en non èster per botar-lo ena òla, lo deueren lançar aquiü. E coma qu'en aqueth moment non i auie arrés present senon eth e jo solets, coma qu'auia hame, pr'amor que m'auie bohat ath laguens era flaira dera saucissa, que d'era sonque sabia que me'n calie gaudir, sense pensar se qué me podie passar, hènt enlà quinsevolh temor, entà complir damb eth mèn desir, tant qu'eth cèc treigüie dera borsa es sòs, agarrè era saucissa e en un virament de uelhs botè eth mentat nap ena padena, qu'eth mèn patron, en balhar-me es sòs tath vin, cuelhec e comencèc a balhar-li torns en huec, en tot voler padenar ad aqueth que s'auie escapat d'èster codut per tòrt des sòns desmerits

2 Per auer-se ja escauhat d'auti còps

Jo partí entà hèr-me a vier eth vin, e plan per açò non me tardè a desliurar-me dera saucissa, e quan tornè trapè ath pecador deth cèc qu'amiaue atrapat entre dues lesques eth nap, qu'encara non auie tastat pr'amor que non l'auie paupat damb era man. En agarrar es lesques e mossegar en eres pensant tanben hèr-se a vier ua part dera saucissa, se demorèc gelat damb eth hered nap. S'aluguèc e didec:

"Qué ei aquerò, Latzèret?"

"Malerós de jo!, didí. Me voletz balhar eth tòrt a jo? Qu'ei que non vengui de hèr-vos a vier eth vin? Quauqu'un deuie èster aqui, e harie aquerò entà burlar-se'n."

"Non, non, didec eth, que jo non è deishat era padena dera man; non ei possible"

Jo tornè a jurar e perjurar qu'era inocent d'aqueth escambi; mès que siguec en bades, donques qu'as astúcies d'agueth maudit cèc arren se l'amagaue. Se lheuèc e m'agarrèc peth cap, e m'aulorèc; e coma que deuec notar era flaira, ara manèra d'un bon gosset conilhèr, entà saber-se'n mielhor dera vertat, e damb era grana angónia qu'amiaue, en tot cuelher-me damb es mans, me daurie era boca ara valenta e botaue eth sòn nas, qu'ère long e ahilat, e dilhèu peth sòn anuèg l'auie aumentat alavetz un pam, damb era sua punta m'arribèc enquiath garganson. E damb aquerò e damb era grana pòur qu'auia, e damb era brevetat deth temps, era nera saucissa encara non s'auie assetat en estomac, e çò de mès important, damb era desmesura deth sòn enòrme nas, lèu estofant-me, totes aguestes causes s'amassèren e heren qu'eth panatòri e era boniqueria s'amuishèsse e siguesse entornat ath sòn patron: de sòrta qu'abantes qu'eth mau cèc treiguesse dera boca era sua trompa, autant se lheuèc eth mèn estomac que dèc damb eth panatòri en era, de manèra qu'eth sòn nas e era nera pòc rosigada saucissa, ath còp, gesseran dera mia boca.

Ò, gran Diu, pro que siguessa acogat aquera ora, pr'amor que mòrt ja n'èra! Siguec tau er embestiamet deth pervèrs cèc que, se non auessen acodit peth tapatge, me pensi que non m'aurie deishat damb vida. Me treigueren des sues mans, en tot deishar-les-ac plies d'aqueri pòqui peus qu'auia, engarrapada era cara e rosigat eth cogòt e era gargamèra; e aquerò pro que s'ac meritaue, donques que dera sua malesa me venguien tantes persecusions.

Condaue eth mau cèc a toti es qu'aqui acodien es mèns desastres, e les explicaue un e un aute còp, autant aquerò dera gèrta coma çò deth vin, e ara çò de present. Qu'ère er arrir de toti tan gran qu'era gent que passaue peth carrèr entraue pr'amor de veir era hèsta; mès condauè damb tanta gràcia e alegria eth cèc es mies hètes que, a maugrat que jo èra fòrça tan mauctrat e plorant, me semblaue que non ère de justícia que non les arrissa.

E tant qu'aquerò se passaue, me venguec entath cap era coardia e hloishèra que hi e que per era me mauidia, e siguec non deishar-lo sense nas, donques qu'auí tan de temps entà hèc, qu'era mitat deth camin ja ère hèt; que solet damb sarrar es dents se m'aurie demorat en casa, e en èster d'aqueth maudit, dilhèu lo retenguesse mielhor eth mèn estomac que retenguec era saucissa, e non campant aguesta siguessa en condicions de remir era demana. Diu volesse qu'ac auessa hèt, qu'aquerò auesse estat

atau qu'atau³. Mos hérem amics era ostalèra e es qu'aquiu s'estauen, e damb eth vin que m'auia hèt a vier entà béuer, me lauèren era cara e era gòrja, que sus aquerò explicaue eth mau cèc badinades, en tot díder:

"De vertat me despen mès vin aguest mosso en lavatges, ath cap der an, que jo beui en dus. Aumens, Latzèr, ès mès afavorit deth vin que de ta pair, pr'amor qu'eth t'engendrèc un còp, tant qu'eth vin t'a balhat era vida mil viatges".

E ara seguida condaue se guairi viatges m'auie esbocinat e arpat era cara, que damb vin dempús guarie.

"Ja te digui, didec, que se bèth òme en mon li cau èster benaürat peth vin, que seràs tu".

E arrien fòrça es que me lauauen damb aquerò, encara que jo renegaua. Mès eth pronostic deth cèc non gessec mentidèr, e d'alavetz ençà, fòrça viatges me'n brembi d'aqueth òme, que, plan que òc, deuie auer eth don dera profecia, e me hè dò des desengusti, encara que pro que l'ac pagué, en tot considerar que, çò qu'aqueth dia me didec, me gessec tan vertadèr, coma mès endauant VM entenerà.

Vist aquerò e es males burles qu'eth cèc hège de jo, me decidí a deishar-lo, e tau qu'ac auia pensat e auut ena volentat, damb aguesta darrèra jogada que me hec, m'afirmè mès. E siguec atau que, un aute dia, gessérem pera vila pr'amor de demanar aumòina, e era net abantes auie ploigut fòrça; e pr'amor que pendent eth dia tanben ploiguie, ère pregant jos es pòrches que i auie en aqueth pòble, a on non mos banhàuem; mès coma se hège de nets e era ploja non cessaue, me didec eth cèc:

"Latzèr, aguesta aigua ei fòrça abundosa, e coma mès barre era net, mès fòrta. Anem damb temps entara aubèrja".

Entà vier aquiu delà, mos calie passar un arriuet que per çò dera abundosa aigua ère gran. Jo li didí:

"Oncle, er arriuet vie ample; mès, se voletz, jo veigui per a on podem trauessar mès aisidaments sense banhar-mos, pr'amor qu'aquiu s'estretís fòrça, e en un guimbet passaram a pè eishut."

Li semblèc ben eth conselh e didec:

"Qu'ès escarrabilhat; per aquerò t'estimi ben. Amia-me en aguest lòc a on er arriuet s'estretís, qu'ara ei iuèrn e non ei agradiua era aigua, e mens amiar es pès banhadi".

Jo, que vedí era escadença tath mèn desir, lo treiguí de dejós des pòrches, e l'amiè dret entà un pilar o pau de pèira qu'ère ena plaça, que sus era e sus d'auti cargauen vòls deth tet d'aqueres cases, e li didí:

"Oncle, aguest ei eth pas mès estret que i a en arriuet".

Coma que ploiguie a còps de caudèr, e eth trist se banhaue, e damb era prèssa qu'auíem de gèsser dera aigua que mos queiguie ath dessús, e mès que mès, pr'amor

3 Non mau deth tot

que Diu li ceguèc en aquera ora er enteniment (siguec entà poder-me resvenjar d'eth), se fidèc de jo e didec:

"Bota-me ben acarar, e sauta tu er arriuèc".

Jo lo botè plan acarar dauant eth pilar, e hèsqü un guimbet e me boti darrèc deth pau coma eth que demore eth còp deth taure, e li didí:

"Va! Sautatz tot çò que pogatz, pr'amor de vier en aquest costat dera aigua".

Encara non ac auia acabat de díder que se premanís eth praube cèc coma un conàs, e escomet damb tota era sua fòrça, hènt repè pr'amor de hèr un màger saut, e tuste damb eth cap en pau, que sonèc tan fòrt coma se tumèsse damb ua grana coja, e queiguec dempús entà darrèc, miei mòrt e henuda era tèsta.

"Com ei?, flairèretz era saucissa e non eth pau de pèira? Òsca, òsca!" Li didí jo.

E lo deishè enes mans de fòrça gent que l'auie vengut a secórrer, e cuelhí era pòrta dera vila ath mès córrer, e abantes que se hesse net venguí en Torrijos. Non me'n sabí arren mès de çò que Diu ne hec d'eth, ne sagè de saber-me'n.

Tractat dusau

Se com Latzèr s'establic damb un clèrgue, e des causes que se passèren damb eth

Un aute dia, en non semblar-me èster aquiü segur, partí entà un lòc que criden Maqueda, a on es mèns pecats tumèren damb un clèrgue que, en veir que demanaua caritat, me preguntèc se sabia ajudar a missa. Jo didí que òc, pr'amor qu'ère vertat; que, encara que mauctrat, mil causes bones m'amuishèc eth pecador deth cèc, e ua d'eres siguec aguesta. Fin finau, eth clèrgue me cuelhec coma sòn. Sautè dera padena entà quèir en huec, donques qu'eth cèc ère en comparèr ad aguest un Alexandre eth Grand, a maugrat èster dera madeisha avarícia, coma è condat. Non digui senon que tota era misèria deth mon ère embarrada en aguest. Sabi pas s'ère dera sua cuelheta, o l'auie agarrat damb er abit deth clergat.

Auie ua mala, vielha e barrada damb era sua clau, qu'auie estacada damb ua agulheta der abric, e en vier eth pan dera ofrena dera glèisa, damb era sua man lo lançaue aquiü, e tornaue a barrar era mala. E en tota era casa non auie arren entà minjar, desparièr de çò que sòl passar en d'outes: un shinhau de hèda penjada en tet, bèth hormatge botat en bèra taula o en armari, quauque tistèr damb bocinets de pan sobrèr dera taula; que me semble a jo qu'encara que d'aquerò non me'n profitèssa, sonque damb era vista m'auria consolat. Solet i auie un manat de cebes, e jos era clau, en ua cramba naut de tot dera casa. D'aguestes n'auia jo de racion ua cada quate dies; e quan li demanaua era clau entà hèr-la-me a vier, se bèth un ère present, calaue era man ena pòcha interiora deth vestit e damb grana continéncia la desligaue e me la balhaue dident: "Cuelh, e hè-la-me a vier dempús, que non hètz que manjuquejar", coma se dejós d'era i auessen totes es boniqueries de Valencia⁴, en non tier en aguesta cramba, coma didí, ua auta causa qu'es cebes penjades d'un clau, que tengue tan controlades, que se per mau des mèns pecats me depassaua dera racion, me costaue car. A tot darrèr, jo me moria de hame. Pr'amor que, encara que damb jo auie pòca caritat, damb eth n'auie mè. Cinc sòs de carn èren era norma entà dinar e sopar. Qu'ei vertat que partejaue damb jo eth bolhon, mè era carn, ne veder-la!, senon un shinhau de pan, e volesse Diu qu'ac partisse! Es dissabtes se minge en aguesta tèrra cap de oelha, e me manaue hèr-me'n a vier ua que costaue tres meravedís. Aquera la codie e se'n minjaue es uelhs e era lengua e eth cogòt e es cervèths e era carn qu'auie enes caishaus, e me balhaue a jo toti es uassi rosigadi, e me les balhaue ena sièta, dident:

4 Es torroms valencians vien entà Madrid tà Nadau

"Cuelh, minja, gaudís, qu'entà tu ei eth mon. Qu'as mielhor vida qu'eth Papa."

"Atau te la balhe Diu!", didia jo ath mèn laguens.

Ath cap de tres setmanes que siguí damb eth, venguí tant aflaquit que non me podia tier de pès de pura hame. Me pensè que me moriria, se Diu e era mia sabença non i botauen remèdi. Entà tier es mies abiletats non auia era escadença, per non auer damb qué hèr-li a hèr eth saut; e encara qu'auessa quauquarren, non lo podia cegar, coma hèja damb aqueth, que Diu perdone se peric d'aquera coja, qu'encara, a maugrat qu'astut, coma que li mancaue aqueth preciat sens, non me vedie; mès aguest aute, que non i a degun qu'age mès bona vista qu'eth. Quan èrem en ofertòri, cap de sòs ena plata queiguie que non l'auesse vist eth: qu'auie un uelh ena gent e er aute enes mies mans. Li dançauen es uelhs enes orbites coma se siguessen d'argent. Guairi sòs l'aufrien compdaue; e acabat er ofertòri, me treiguie era plata e la botauè sus er autar. Que non siguí jo capable de trèir-li un sò horadat pendent tot eth temps que viuí damb eth, o miehor, morí. Dera tauèrna jamès li hi a vier un sòs de vin, mès d'aqueth pòc que der ofertòri auie botat ena mala, ne despenie tan pòc que li tardauè tota era setmana, e entà amagar era sua grana mesquinaria, me didie:

"Guarda, mosso, es prèires les cau èster plan temperadi en minjar e béuer, e plan per açò jo non me depassi coma d'auti."

Mès eth malerós mentie faussaments, pr'amor qu'enes confraries e mortuaris que pregàuem, a còsta d'uns auti, minjaue coma un lop e beuie mès qu'un medecinaire. E pr'amor que didí de mortuaris, que Diu m'ac age, pr'amor que jamès siguí enemic dera naturalesa umana senon alavetz, e aquerò ère pr'amor que minjàuem ben e m'assadoraua. Desiraua e enquia pregaua a Diu que cada dia n'aucisse un. E quan balhàuem eth sacrament ath malaut, mès que mès era extremoncion, coma qu'eth clèrgue mane pregar as que s'estan aqui, jo plan non èra des darrèri ena oracion, e damb tot eth mèn còr e bona volentat demanaua ath Senhor, non que lo botèsse ena part que siguesse mès avienta, coma se sòl díder, senon que se lo hesse a vier d'aguest mon. E quan quauqu'un d'aguesti s'escapaue, que Diu me perdone!, que me balhaua mil còps ath diable, e eth que se morie mil benediccions se hège a vier deth mèn gòi. Donques qu'en tot eth temps qu'aqui m'estè, que serien lèu sies mesi, solet vint personas periren, e ad aguesti pro me pensi que les aucí jo o, mielhor dit, moriren per encargue mèn; pr'amor qu'en tot veir eth Senhor era mia contunha e rabiosa mòrt, me pensi que s'alegrauè d'aucir-les pr'amor de balhar-me a jo vida. Mès de çò qu'ath present patia non trapaua remèdi, que s'eth dia qu'acogàuem jo viuia, es dies que non i auie mòrt, pr'amor de demorar ben avedat dera hartera, en entornar en mèn diadèr costum, mès lo sentia. De sòrta que non trapaua repaus en arren, senon ena mòrt, que jo tanben, entà jo, coma entàs auti, desiraua bèth còp; mès non la vedie, encara qu'ère tostemp en jo.

Pensè fòrça viatges hèr-me enlà d'aqueth mesquin patron, mès per dues causes ac deishaua de hèr: era prumèra pr'amor qu'es comes non m'artenhien, per tòrt deth flaquitge que me venguie dera pura hame; e era auta, consideraua e didia:

"Jo è auut dus patrons: eth prumèr m'amiaue mòrt de hame e, en tot deishar-lo, me trapè damb aguest aute, que me tie ja, damb era, ena sepultura. Donques se d'aguest me'n vau e queigui en un aute mès baish, qué se passarà senon morir?"

Damb tot aquerò non gausaua botjar-me, pr'amor qu'èra convençut qu'en toti es casi ne traparia de mès ignòbles; e se baishaua un punt mès, non sonarie Latzèr ne s'entenerie en mon.

Atau, donc, en èster en tau prigonda afliccion, coma plase ath Senhor desliurar d'era a quinsevolh crestian fidèu, e sense saber balhar-me conselh, en veir qu'anaua de mau en peyor, un dia qu'eth timid ignòble e malerós deth mèn patron auie vengut dehòra deth lòc, arribèc per edart ena mia pòrta un cauderèr, que jo me pensi que siguec un àngel, enviat entà jo pera man de Diu, en aqueth abit. Me preguntèc s'auia quauquarren entà adobar.

"En jo madeish qu'aurietz fòrça causes tà hèr, e non serie pòc se me remedièssetz", didí, sense que m'entenesse; mès coma que non auia temps entà díder gràcies, alugat per Esperit Sant, li didí:

"Oncle, qu'è perdut ua clau d'aguesta mala, e cranhi qu'eth mèn patron me foetège. Per vida vòsta, guardatz s'en aguestes qu'amiatz n'auetz ua que s'i hèsque, que jo vos ac pagarè."

Comencèc a sajar er angelet cauderèr ua e ua auta d'un gran ensems que d'eres amiaue, e jo l'ajudaua damb es mies flagues oracions. En un virament de uelhs, veigui en figura de pans, coma diden, eth ròstre de Diu laguens era mala; e, dubèrta, li didí:

"Jo que non è sòs tà balhar-vos pera clau, mès cuelhetz d'aciu eth pagament".

Eth agarrèc un panet d'ofrenda d'aqueri, eth que mielhòr li semblèc, e en tot balhar-me era clau partic plan content, deishant-me a jo encara mès content. Mès en aqueth moment non cuelhí arren, pr'amor de qué non se notèsse era mia falta, e tanben, pr'amor que me vedí senhor de tant de ben, que semblaue qu'era hame non gausau vier-me. Arribèc eth miserable deth mèn patron, e gràcies a Diu non se n'encuedèc deth panet d'ofrenda qu'er àngel s'auie hèt a seguir.

E un aute dia, en gèsser de casa, daurisqui eth mèn paradís de pans, e cuelhi entre es mies mans e dents un panet d'ofrenda, e en dus *credos* lo hi invisible, sense desbrembar-me'n de barrar era mala; e comenci a escampar era casa damb fòrça alegria, en tot semblar-me damb aqueth remèdi remediar en endauant era trista vida. E atau m'estè erós en aquerò aqueth e un aute dia. Mès que non ère ena mia felicitat qu'aquerò se tardèsse, pr'amor que dempús, en tresau dia, me venguec era fèbre tèrça de dret⁵, e siguec que vedí, en mala ora, ath que m'aucie de hame, sus era mala, virant e revirant, compdant e tornant a compdar es pans.

Jo dissimulaua, e ena mia secrèta oracion e devocions e pregàries didia: "Vene Sant Joan e eissorba-lo!".⁶

5 Era fèbre deth tresau dia, per èster eth tresau dempús eth panatòri qu'auie hèt

6 Tà que non vedesse era manca

Dempús que s'estèc ua bona estona en tot hèr es compdes, compdant per dies e dits, didec:

"Se non auessa tan ben sauvada aguesta mala, jo dideria que m'an trèt d'era pans; mès a compdar d'aué, sonque entà barrar era pòrta ara sospecha, que voi auer bon compde d'eri: nau que me'n rèste e un bocin."

"Que Diu t'age males naues!", didí jo ath mèn laguens.

Me semblèc que damb aquerò que didec me traussaue eth còr damb ua flècha de caçaire, e comencèc a passar-me er arrat peth vrente, en veder-se botat ena dièta passada. Partic dehòra de casa; jo, pr'amor de consolar-me, daurisqui era mala, e coma vedí eth pan, lo comencè a adorar, sense gausar receber-lo. Les compdè, per s'un cas eth malerós s'auie enganhat, e trapè eth sòn compde mès vertadèr que jo volessa. Tot çò que podí hèr siguec balhar en eri mil punets e, damb tota era delicatesa que podí, deth trocejat ne cuelhí un shinhau deth cant que ja n'ère; e damb aquerò passè eth dia, non tant alègre coma eth passat.

Mès coma qu'era hame creishie, mès que mès pr'amor qu'er estomac s'auie hèt ja a mès pan aqueri dus o tres dies mentadi, me moria de mala mòrt; autant, que non hèja ua auta causa en veder-me solet que daurir e barrar era mala e contemplar aqueth ròstre de Diu, tau que diden es mainatges. Mès eth madeish Diu, qu'ajude as afligidi, en veder-me de tau sòrta, me hec a vier entara memòria un petit remèdi; que, en tot pensar-lo entà jo, didí:

"Aguesta mala ei vieilha e grana e trincada per quauqui costats, encara que solet damb traucs petiti. Se poirie pensar qu'arrats, en entrar en era, hèn mau ad aquest pan. Trèir-lo sancer non ei causa convenenta, donques que veirà era manca, eth, qu'en tanta manca me hè víuer. Aquerò pro que se patís".

E comenci a esmorar eth pan sus ues non guaire cares tovalhes qu'èren aqui; e n'agarrí un e dèishi er aute, de manèra qu'en cada un de tres o quate n'esmorè un shinhau; dempús, coma eth que se pren un mochet, me lo mingè, e me padeguè un shinhau. Mès eth, coma venguesse a dinar e dauric era mala, vedec eth mau hèt, e plan que òc se pensèc qu'èren arrats es qu'auien hèt eth mau, pr'amor qu'ère hèt ara manèra qu'eri ac sòlen hèr. Guardèc tota era mala d'un costat en aute e vedec bèri traucs per a on sospechèc qu'auien entrat. Me cridèc, en tot dider-me:

"Latzèr!, guarda, guarda quina procession a vengut aguesta net pr'amor de hèr-se a vier eth nòste pan!"

Jo hi veir qu'èra fòrça estonat, en tot preguntar-li se qué serie.

"Qué vos que sigue!, didec eth. Arrats, que non hèn que shordar".

Mos calèrem a dinar, e volec Diu qu'enquia e tot en aquerò me passèc ben, que me cabec mès pan qu'era fotesa que solie me balhar, pr'amor que raspèc damb un guinhauet tot aquerò que se pensèc qu'ère ratat, en tot díder:

"Minja-te aquerò, qu'er arrat pro que n'ei de net."

E atau aqueth dia, en tot híger era racion deth trabalh des mies mans, o des mies ungles, entà didèc mielhor, acabèrem de minjar, encara que jo jamès començaua. E dempús m'arribèc un aute subersaut, que siguec veder-lo caminar tu per tu, treiguent puntas des parets e cercant hustetes, que damb eres clauèc toti es traucs dera vielha mala.

"Ò, Diu mèn! Didí jo alavetz, guaira misèria e fortuna e desastres èm expausadi es neishudi, e guaire pòc duren es plasers d'aguesta nostra malerosa vida! Vaquí que pensaua damb aguest praube e trist remèdi remediar e passar era mia misèria e èra ja fòrça alègre e venturós; mès non volec eth mèn malastre, desvelhant ad aguest miserable deth mèn patron e botant-li mès diligéncia qu'era que normauments auie (donques es miserables ena sua majoritat jamès d'aquera ne son mancadí), ara, barrant es traucs dera mala, barre era pòrta dera mia consolacion e la daurís as mèns trabalhs".

Atau me planhia jo, tant qu'eth mèn esdegat hustèr damb fòrça puntas e hustetes acabèc era su òbra, dident: "Ara, senhors traïdors arrats, vos cau cambiar de prepaus, qu'en aguesta casa mau creishement auratz".

Tanlèu gessec dera sua casa, me'n vau a veir era òbra e me'n sabí que non deishèc ena trista e vielha mala ne un solet trauc per a on podesse entrar un mosquilhon. Daurisqui damb era mia desaprofeitada clau, sense esperança de trèir-ne profit, e vedí es dus o tres pans començadi, es qu'eth mèn patron se pensèc qu'èren ratadi, e d'eri encara ne treiguí bèra causa, en tot tocar-les leugèraments, ara manèra d'un escrumaire adreit. Coma qu'eth besonh ei tan bon mètstre, en veder-me'n jo damb tant, tostemp, net e dia, pensaua ena manèra qu'auia de tier-me tà víuer; e me pensi, que pr'amor de trapar aguesti neri remèdis, que me hège lum era hame, donques que diden qu'er engenh damb era s'esdegue e se passe çò de contrari damb era hartèra, e atau ère cèrt entà jo.

Atau, donc, en tot èster ua net desvelhat per aguest pensament, pensant com me poiria valer e profiter-me dera mala, sentí qu'eth mèn patron dormie, pr'amor qu'ac amuishauè ena sua roncadèra e en ues bohades granes que balhaue quan dormie. Me lheuè caminant de punta e, en tot auer pensat pendent eth dia se qué me calie hèr e en auer deishat un guinhauet vielh en un lòc que podessa trapar, me fili de cap ara trista mala, e per aqui a on auia vist qu'auie mens resisténcia l'escometí damb eth guinhauet, que tenguí coma se siguesse ua barrina. E coma era plan vielha mala, per èster de tanti ans, la trapèssa sense fòrça ne còr, mèsalèu trenda e querada, de seguit se me rendec, e se deishèc hèr ath sòn costat, entà remèdi mèn, un bon trauc. Hèt aquerò, daurisqui damb compde era nafrada mala e, a paupes, deth pan que trapè esmiejat hi sivans dejós ei escrit. E un shinhau padegat damb aquerò, en tornar a barrar, me'n tornè entàs mies palhes, qu'en eres repausè e dormí un shinhau, çò que ja hèja mau, e li balhaua era colpa ath non minjar; e atau serie, pr'amor que solide en aqueth temps non me treiguien eth sòn es suenhs deth rei de França.⁷

7 Se hege sautar as gossets des ceccs per un cercle, en tot dider: sauta peth rei de França. Que se hè entà balhar pena e violéncia.

Ath londeman, eth patron vedec eth mau atau deth pan coma deth trauc que jo auia hèt, e comencèc a dar es arrats tath diable e a díder:

"Qué dideram d'aquerò? Jamès auie auut arrats en aguesta casa senon ara!"

E, plan que òc, deuie èster vertat; pr'amor que se i a en règne bèra casa privilegiada entada eri, aquesta li cau auer bèra rason, donques que non se sòlen estar a on non i a minjar. Torne a cercar puntes per tota era casa e pes parets e hustetes entà tapar-les. Arribada era net e eth sòn repaus, jo me botaua de pès damb eth mèn prepaus, e tot çò qu'eth tapaue de dia, jo ac destapaua de nets. De tau manèra siguec, e autant mos esdeguérem, que plan per aquerò deuec pensar: "Quan ua pòrta se barre, ua auta se daurís". Fin finau, semblaue qu'auíem a prètzhèt era tela de Penelope, donques que tot çò qu'eth teishie de dia, trincaua jo de nets; e en pòqui dies e nets botèrem era prauva recodina de tau biais, que qui volesse pròpiaments parlar d'era, mès coirasses de d'auti tempsi que non mala l'aurie cridat, sivans era grana quantitat de puntes e taches que sus era auie.

En veir que non li servie d'arren eth sòn remèdi, didec:

"Aquesta mala ei tan maumetuda e de husta tan vielha e aflaquida, que non i aurà arrat que d'era se defene; e ja se passe que, se mos metem mès sus era, mos deisharà sense lòc tà salvar es causes, e encara pejor, pr'amor qu'en hèr pòca manca, encara la traparam mens se mos manque, e me calerà despèner tres o quate reiaus. Çò de mielhor serà, donques qu'enquia ara non è auut capitada, méter arratères ath laguens tad aguesti arrats mauidi."

Dempús cuelhec prestada ua arratèra, e damb crosques de hormatge que demanaue as vesins, de contunh eth param ère armat ath laguens dera mala, çò qu'ère entà jo de bèra ajuda, pr'amor que, a maugrat que non auia de besonh de guaires sauces entà minjar, encara me regalaua damb es crosques deth hormatge que treiguia dera arratèra, e ath delà non perdonaua eth ratar deth pan d'ofrena.

Quan trapaue eth pan ratat e eth hormatge minjat e er arrat non queiguie en param, se daue ath diable, preguntaue as vesins se qué podie èster que mingèsse eth hormatge e lo treiguésse dera arratèra, e non quèiguésse ne demorèsse ath laguens er arrat, e trapèsse queigut eth param. Acordèren es vesins que non deuie èster er arrat que hège eth mau, pr'amor que bèth còp aurie queigut en èster eth. Li didec un vesin:

"Ena vòsta casa jo me'n brembi que i solie estar-se ua sèrp, e sens dobte li calie èster aguesta. E auetz rason que, coma qu'ei longa, a lòc entà cuélher era esca; e encara que l'agarre eth param ath dessus, se non èntre tota sancera laguens, torne a gésser".

S'estèren toti d'acòrd en çò qu'acqueth didec, e s'enventic fòrça eth mèn patron; e d'alavetz ençà non dormie coma abantes, coma un soc, e quinsevolh quera dera husta que pera net sonèsse, se pensaue qu'ère era sèrp que li rosigaue era mala. Se botaua de pès en un bot, e damb un garròt qu'auie en cabeç, dès que li dideren aquerò, balhaue sus era pecadoira mala grani patacs, en tot pensar espaurir ara sèrp. Damb eth

ramblah que l'heuaue desvelhaue as vesins, e a jo non me deishaue dormir. Venguie enes mies palhes e les mantornaue, e a jo damb eres, en tot pensar-se que se filaue de cap a on jo m'estaua e s'amagaue enes mies palhes o en mèn vestit, pr'amor que li didien que de nets solien aguesti animaues cercar calor, vier entàs cunhères des mainatjons e enquia e tot mossegar-les e hèr-les mau. Jo, mès que mès, me hèja er adormit, e enes sòns ahèrs me didie eth:

"Aquesta net, mosso, non enteneres arren? Donques que sigui per agarrar era sèrp, e me pensi que se n'aurà anat entà tu en lhet, pr'amor que son heredes e cèrquen calor."

"Plase a Diu que non me mossègue, didia jo, que fòrça pòur me còste."

D'aguesta sòrta s'estaue tan desvelhat que, òc ma he, era sèrp (o *eth* sèrp, plan) non gosaue rosigar de net ne l'heuar-se entara mala; mès de dia, tant qu'ère ena glèisa o en pòble, hèja es mèns assauts: qu'en veir eth aguesti maus e eth pòc remèdi que les podie botar, s'estaue de nets, coma digui, plan ablasigat.

Jo auí pòur que damb aqueres diligéncies non me trapèsse damb era clau qu'auia dejós era palha, e me semblèc mès segur botar-la-me ena boca pes nets. Pr'amor que, ja dès que viuí damb eth cèc, l'auia tan premanida coma borsa, qu'arribè a sauvar en era dotze o quinze meravedís, tot en sò, sense que me destorbèssen eth minjar, pr'amor que, autraments, non èra senhor d'un sò horadat qu'eth maudit vielh non lo trapèsse, non deishant cap cosadura ne pedaç que non me cerquèsse soent. Donques atau, coma digui, me botaua cada net era clau ena boca, e dormia sense crànher qu'eth faitilhièr deth mèn patron la trapèsse; mès quan eth malastre li cau vier, non se pòt hèr arren.

Voleren es mèns fados, o mielhòr es mèns pecats, qu'ua net que dormia, se me botèsse era clau qu'auia ena boca, que la deuia tier dubèrta, de tau biais e postura, qu'er aire e era bohada que jo lançaua tant que dormia gessie peth tohut dera clau, que coma ère estret e fiulaue, per malur, plan fòrt, de sòrta qu'er espantat deth mèn patron l'entenec e se pensèc, plan, qu'ère eth fiulet dera sèrp; e pro qu'ac deuie semblar.

Se l'heuèc ath córrer damb eth sòn garròt ena man, e ath ton e son dera sèrp venguec entà jo damb molt de suenh, pr'amor de non èster entenuit pera sèrp; e coma se vedec près, se pensèc qu'aquiu ena palha a on jo èra ajaçat, auie vengut ath mèn calor. En tot quilhar ben eth garròt, pensar qu'ère dejós e balhar-li tau patac que l'aucisse, damb tota era sua fòrça, me fotèc tan gran còp en cap, que me deishèc sense sen e escalabrat.

Coma vedec que m'auie tocat, pr'amor deth gran sorriscle que jo deuí hèr per tòrt deth còp, condaue eth que s'auie apressat entà jo e, hènt granes votzes, cridant-me, sagèc remeter-me. Mès quan me toquèc damb es mans, paupèc era fòrça sang que gessie, e se'n sabec deth mau que m'auie costat, e ath mès córrer, venguec a cercar ua candèla. E arribant damb era, me trapèc planhós, encara damb era mia clau ena boca, que jamès la deishè d'anar, era mitat dehòra, dera manèra que deuie èster quan fiulaua damb era.

Espaurit eth tuaire de sèrps de qué poirie èster aquera clau, la guardèc, en trèir-la deth tot dera mia boca, e se'n sabec se qué ère, pr'amor qu'a prumèr còp de uelh arren la diferenciauè dera sua. Venguec dempús a provar-la, e damb era provèc eth malefici. Deuec díder eth crudèu çaçaire: "È trapat ar arrat e ara sèrp que me dauen guèrra e se minjauen era mia propietat".

De çò que se passèc enes tres dies a vier non diderè arren, pr'amor que les passè en vrente dera balena⁸; mès tot çò qu'è condat ac entení díder ath mèn patron, dempús de remeter-me, quan ac condaue peth menut a toti es qu'aquiu venguèn.

Ath cap de tres dies jo me revenguí e me vedí estirat ena mia palha, damb eth cap tot emplastrat e plen d'òlis e enguents e, espaurit, didí: "Qué ei aquerò?"

Me responec eth crudèu prèire:

"A fe de Diu, qu'è caçat es arrats e sèrps que me destruien.

E me guardè a jo madeish, e me vedí tan mautractat que de seguit sospechè eth mèn mau.

En aqueth moment entrèc ua vielha que guarie, e es vesins, e me comencèren a trèir es liròts dera tèsta e a guarir es patacades. E coma me vederen remetut, se n'alegrèren fòrça e dideren:

"Donques que s'a revengut, plaserà a Diu que non sigue arren".

Aquiu tornèren a condar de nauèth es mies aventures e arrir-les, e jo, pecador, a plorar-les. Damb tot aquerò me balhèren minjar, qu'èra mòrt de hame, e a penes me poderen remediar. E atau, de man en man, ath cap de quinze dies me lheuè e siguí dehòra de perilh, mès non sense hame, e miei sanitós.

Un dia dempús, me heren lhear, eth senhor patron mèn me cuelhec dera man e me treiguec dera pòrta entà dehòra e, botat en carrèr, me didec:

Latzèr, a compdar d'aué seràs tòn e non mèn. Cèrca patron e que Diu t'ac age, que jo non voi ena mia companhia tant escarrabilhat servidor. Que non poirie èster se non auesses estat mosso de cèc".

E en tot senhar-se dauant de jo coma se siguessa endemoniat, se calèc en casa e barrèc era pòrta.

8 Hè referéncia as tres dies que s'estèc Jonàs en vrente dera balena

Tractat tresau

Se com Latzèr s'assetèc damb un escudierà, e de çò que l'arribèc damb eth

D'aguesta sòrta me vedí forçat a trèir fòrces de flaquesa e, de man en man, damb era ajuda dera bona gent venguí en aguesta insigna ciutat de Toledo, a on damb era gràcia de Diu en quinze dies se me barrèc era herida; e tant qu'era malaut, tostemps me balhauen quauqua aumònia, mès dempús que siguí guarit, toti me didien:

"Tu qu'ès un brigand e un canhós. Cèrca, cèrca un patron tà servir."

"E a on lo traparè?, didia jo ath mèn laguens, se Diu non lo cree ara de nauèth, tau que creèc eth mon".

E pensant atau de pòrta en pòrta, damb fòrça pòc remèdi, pr'amor que ja era caritat se n'anèc entath cèu, me hec tumar Diu damb un escudierà que venguie peth carrèr damb un vestit pro reasonable, ben pientat, eth pas e era portadura ara ora. Me guardèc, e jo ada eth, e me didec:

"Gojat, cèrques patron?"

Jo li didí: "òc, senhor".

Donques vene damb jo, me responec, que Diu t'a hèt era gràcia de tumar damb jo. Bèra bona oracion auràs pregat aué."

E lo seguí, en tot balhar es gràcies a Diu per çò que l'entení, e tanben pr'amor que me semblaue, sivans eth sòn abit e continent, èster eth que me calie.

Qu'ère peth maitin quan tumè damb aguest tresau patron, e me hec a seguir-lo per grana part dera ciutat. Passàuem pes places a on se venie pan e d'auti viures. Jo pensaua e autanplan desiraua qu'aquiu me volerie cargar de çò que se venie, pr'amor qu'aguesta ère era ora avienta que se sòl aprovedir de çò qu'ei de besonh; mès a pas seguit passaue per aquestes causes. "Dilheu non ve aci arren deth sòn gust, didia jo, e volerà que lo cromptem en un aute lòc".

D'aguesta sòrta caminèrem enquias onze. Alavetz entrèc ena catedrala, e jo ath sòn darrèr, e plan devòtaments lo vedí escotar missa e es auti oficis divins, enquia que tot s'acabèc e era gent gessec. Alavetz gessèrem dera glèisa.

A pas seguit comencèrem a vier carrèr enjós. Jo anaua çò de mès alègre en veir que non mos auíem tengut a cercar minjar. Plan pensè que deuie èster òme, eth mèn nau patron, que s'aprovedie ar en gròs, e que ja eth repaish serie prèst tau que jo ac

desiraua e n'auia de besonh.

En aquest moment sonèc eth relòtge era ua dempús de meddia, e arribèrem en ua casa qu'en era eth mèn patron s'arturèc, e jo damb eth; e en tot hèr-se baishar era punta dera capa sus eth costat quèr, treiguec ua clau dera manja e dauric era sua pòrta e entrèrem en casa; ère era entrada escura e tenebrosa de tau sòrta que semble que hège pòur as qu'en era entrauen, encara qu'ath sòn laguens i auie un pati petit e ues quantes crambes.

En entrar, se treiguec era capa e, preguntant s'auia es mans netes, la secodírem e pleguèrem, e bohant plan netaments un banc de pèira que i auie aqui la botèc en eth. E hèt aquerò, se seiguec ath sòn costat, en tot preguntar-me peth menut que d'a on èra e com auia vengut en aquera ciutat, e jo li hi era ceguinhòla, pr'amor que semblaue mès convenient, ara, de manar parar era taula e escudelar era ola que çò que me demanaue. Totun aquerò, jo lo satisfí dera mia persona çò de mielhor que mentir sabessa, en tot díder es mies causes bones e carar es autes, donques que me semblaue non èster de besonh parlar-ne aqui.

Hèt aquerò, s'estèc atau ua estona, e jo dempús vedí mau senhau, pr'amor qu'èren ja es dues e non li vedia mès talents de minjar qu'un mòrt. Dempús d'aquerò, consideraua qu'auie era pòrta barrada damb clau e que non entenia, ne naut ne baish, passi de persona viua pera casa. Tot çò qu'auia vist èren parets, sense veir en era cap de cagira, ne talhador, ne banc, ne taula, ne tanpòc cap mala coma es d'abans: a tot darrèr semblaue ua casa embelinada. En estar-me atau, me didec:

"Tu, mosso, as dinat?"

"Non, senhor, li didí, qu'encara non èren es ueit quan me tumè damb VM."

"Donques, encara que d'ora, jo ja auia dinat, e quan mengi quauquarren atau, te hèsqui a veir qu'enquiara net non aurè hame. Per aquerò, tie-te coma pogues, que dempús soparam".

Credetz-me, quan l'entení aquerò, que siguí a mand de quèir deth mèn estat, non tant de hame senon de saber-me'n totafèt qu'era fortuna m'ère advèrsa. Aquíu campèren de nauèth es mies fatigues, e tornè a plorar es mèns malurs, aquíu me venguec entath cap era consideracion que hèja quan pensaua anar-me'n deth clèrgue, en tot díder qu'a maugrat qu'aqueth ère malerós e miserable, dilhèu me traparia damb un aute peyor: fin finau, aquíu plorè era mia malerosa vida passada e era pròcha mòrt futura. E ça que la, en tot dissimular çò de mielhor que podí:

"Senhor, que sò mosso que non se'n hè guaire per minjar, òc ma hè. D'aquerò me'n poirè vantar entre toti es mès parièrs de non èster gormand, e atau siguí jo laudat d'açò, enquia aué, per toti es patrons qu'è auut."

"Vertut ei aquesta, didec eth, e plan per açò t'estimarè jo mès, pr'amor qu'era hartèra ei de porcèths e eth minjar damb moderacion ei d'òmes de ben."

"Pro que t'è entenut!", didí jo ath mèn laguens, maudita tanta medecina e bontat que toti es patrons que jo è trapen ena hame!"

Me botè ath costat deth portau e treiguí uns bocins de pan deth pitrau, que me restauen des de *per Diu*⁹. Eth, que vedec aquerò, didec:

"Vene, mosso, qué minges?"

Jo m'apressè ada eth e li mostrè eth pan. Ne cuelhec un tròç, eth qu'ère mès gran e mielhor des tres, e me didec:

"Òc ma hè, que semble aguest un bon pan".

"Fòrça!, didí jo ara, ei bon, senhor?"

"Òc, a fe de Diu. D'a on lo treigueres? Ei pastat de bones mans?"

"Aquerò non ac sai, li didí; mès a jo que m'ei parièr de saber-me'n"

"Atau plase a Diu", didec eth praube deth mèn patron.

E, en tot hèr-lo-se a vier ena boca, comencèc a calar-li tan fères nhacades coma jo enes auti.

"Be n'ei de bon eth pan, didec, per Diu!"

E coma vedí de quin pè coishejaue, m'esdeguè, pr'amor que lo vedí prèst, s'acabaue abans que jo, de vier a ajudar-me entad açò que me restèsse, e damb aquerò acabèrem es dus ath temps. E eth mèn patron comencèc a secodir damb es mans ues pòques mores, e plan petites, qu'en pièch se l'auien apegat, e entrèc en ua crambeta que i auie, e treigues ua gèrra esbrecada e non guaire naua, e dempús d'auer begut me convidèc. Jo, pr'amor de saber-me'n deth cotengut, didí:

"Senhor, non beui vin".

"Qu'ei aigua, me responec, plan que pòs béuer".

Alavetz cuelhí era gèrra e beuí, pas guaire, pr'amor que de set non ère era mia pena. Atau mos estèrem enquiara net, parlant de causes que me preguntaue, qu'ada eres li responí çò de mielhor que sabí. Dempús me hec a passar en quarto a on ère era gèrra que beuérem, e me didec:

"Mosso, tè-te aciu e veiràs se com hèm aguest lhet, pr'amor de qué lo sàpies hèr d'ara endauant."

Me botè en un costat e eth en aute e hérem eth nere lhet, qu'en eth non i auie guaire a hèr, pr'amor que s'emparaue sus uns bancs un canís, que sus eth i auie estenuda era ròba que, per non èster plan soent lauada, non semblaue matalàs, encara que ne hège, damb fòrça mens lan qu'era qu'ère de besonh. Sagèrem moftar-lo, çò qu'ère impossible, pr'amor que çò qu'ei dur pòc se pòt hèr a vier trende. Qu'auie eth diable ath sòn laguens eth maudit bast, que botat sus eth canís totes es canes se senhalauen e semblauen madeish qu'es costelhes d'un aflaquit porcèth; e sus aqueth ahaimat matalàs ua hlaçada deth madeish arnesc, qu'eth sòn color ja non podí endonviar. Hèt eth lhet e venguda era net, me didec:

9 Que se balhe quan se demane per amor de Diu

"Latzèr, ja ei tard, e d'aciu enquiara plaça i a un bon tròç. Tanben en aguesta ciutat i a fòrça panaires que de nets rapinen. Estem-mos coma pogam e deman, ja de dia, Diu provedirà, pr'amor que jo, en èster solet, non sò aplevedit, mèsalèu aguesti dies e minjat dehòra enlà, mès ara mos calerà hè'c de ua auta manèra."

"Senhor, de jo non vo'n hescatz, que sai passar ua net e encara mès, s'ei de besonh, sense minjar."

"Que viueràs mès e damb mès santat, me responec, pr'amor que, coma didíem aué, non i a arren en mon entà viuer fòrça, que minjar pòc."

"S'ei aguest eth camin, didí ath mèn laguens, jo jamès me morirè, que tostemp è sauvat aguesta norma ara fòrça, e autanplan demori, ena mia desgràcia, auer-la tota era mia vida."

E s'ajacèc en lhet, en tot méter de coishin es cauces e eth gipon, e me manèc ajaçar-me as sòns pès, que jo hi; mès, maudit eth saunei que jo dormí! Pr'amor qu'es canes e es mènss gessudi uassi en tota era net non deishèren de pelejar e alugar-se, que damb es mènss trabalhs, maus e hame, me pensi qu'en mèn còs non i auie ne ua liura de carn; e tanben, coma qu'aqueth dia non auia minjat lèu arren, rabiaua de hame, qu'era damb eth dromilhon non auie amistat. Maudidí mil viatges (que Diu me perdone!) a jo e ara mia malerosa fortuna, era màger part dera net, e (çò de peyor) non gausant botjar-me pr'amor de non desvelhar-lo, li demanè a Diu fòrça còps era mòrt.

Eth dia a vier, en lheuar-mos, comence a netejar e secodir es sues cauces e eth gipon, vestit e capa (e jo que non li servia d'arren) e se vestís tot doç. Li hi a vier eth lauamans, se pientèc e botèc era sua espada ena cinta e, tant que la botaue, me didec:

"Ò, se te'n sabesses, mosso, quina peça ei aguesta! Que non i a marc d'aur en mon que per eth jo la balhèssa. Mès atau, deguna des qu'Antoni¹⁰ hec, non endonvièc a botar-li es acèrs tan prèsti coma les tie aguesta."

E la treiguec dera gaina e la paupèc damb es dits, dident:

"La ves aqui? Jo me comprometi damb era a talhar un flòc de lan."

E jo didí ath mèn laguens:

"E jo damb es mènss dents, maugrat que non son d'acèr, un pan de quate liures."

La tornèc a méter e se l'ajustèc, en tot hèr saltar ua seguida de compdes gròssi deth cinturón, e damb pas braç seguit e eth còs dret, en tot hèr damb eth e damb eth cap graciosi movements, en tot lançar era punta dera capa sus es espatles e a viatges sus eth braç, e botant era man dreita en costat, gessec pera pòrta, dident:

"Latzèr, vigila era casa tant que jo sò en missa, e hè eth lhet, e hè-te a vier aigua tara gèrra en arriu, qu'ei aqui dejós, e barra era pòrta damb clau, non sigue que mos panen quauquarren, e mete-la aciu ena clatenèra, pr'amor que, se jo vengui mentretant, posca entrar."

10 Famós espasèr que hec era espada cridada d'Isabel la Catolica

E puge peth carrèr enjós damb tan gentila portadura e continent, que qui non lo coneishesse se pensarie qu'ère un plan parent pròche deth comde Arcos¹¹, o aumens crambèr sòn que li balhaue eth vestit.

"Benedit sigatz vos, Diu, me demorè jo dident, que balhatz era malautia e botatz eth remèdi! Qui, en trapar ad aqueth mèn senhor, non se pense, sivans se lo ve de content, que sopèc ben delànet e dormic en bon lhet, e autanplan ara qu'ei maitin, non lo hesque ben esdejoat? Be ne son de grani, Senhor, es secrets que Vos hètz e era gent ignòre! A qui non enganharie aquera bona portadura e rasonabla capa e vestit e qui pensarie qu'aqueth gentil òme se passèc ager tot eth dia sense minjar, damb aqueth bocin de pan qu'eth sòn vailet Latzèr amièc un dia e ua net ena mala deth sòn pièch, d'a on non se li podie apegar guaira netetat, e aué, en tot lauar-se es mans e era cara, a manca de tovalhòla, tengue era hauda deth vestit? Arrés, plan que òc, ac sospecharie. Ò, Senhor, e guairi d'aguesti ne deuetz tier escampilhadi peth mon, que patissen per sostier er aunor çò que per Vos non patirien!"

Atau, donc, m'estè jo ena pòrta, guardant e considentant aguestes causes e d'autes moltes, enquia qu'eth mèn senhor e patron trauessèc eth long e estret carrèr, e coma lo vedí trauessar m'en tornè entà casa, e en un virament de uelhs la caminè tota sancera, de naut en baish, sense hèr repè ne trapar en qué. Hèsqui eth dur lhet e cuelhi era gèrra e me'n vau damb era en arriu, a on en un uart vedí ath mèn patron en animada charrèra damb dues rebocades hemnes, des que çampar en aqueth lòc non ne manque, mèsalèu fòrça d'eres tien de costum vier enes maitins d'ostiu a refrescar-se e esdejoar, sense amiar arren, per aqueres fresques arribes, damb era fidança de qué non mancarà qui les ne balhe, sivans acostumen aqueri cavalièrs deth lòc.

E coma digui, eth s'estaue entre eres hèt un Macias¹², en tot dider-les mès doçors qu'Ovidi escriuec. Mès coma vederen qu'ère plan atrendit, non les hec vergonha demanar-li esdejoar damb era acostumada paga. Eth, en tot senter-se tan hered de pòcha coma caud d'estomac, li cuelhec tau caudheired que perdec era sang dera cara, e comencèc e endravar-se ena parlòta e a botar desencuses non avientes. Eres, qu'èren pro escarrabilhades, vederen qu'anaue pelat, en tot deishar-lo per çò qu'ère.

Jo, qu'èra en tot minjar socs de caulets, que damb eri m'esdejoè, damb fòrça diligéncia, coma mosso nau, sense èster vist peth mèn patron, entornè entà casa, que d'era ne pensè escampar ua part, que n'auie de besonh, mès non trapè damb qué. Me botè a pensar se qué poiria hèr, e decidí demorar ath mèn patron enquiath meddia e veir se, per fortuna, se hesse a vier quauquarren entà minjar; mès en bades siguec era mia experiéncia.

Dès que vedí qu'èren es dues e non venguie e er arrat me passaue peth vrente, barri era pòrta e calè era clau a on me manèc, e me'n vau entath mèn prètzhèt. Damb votz baisha e malauta e inclinades es mans en mèn pièch, calat Diu dauant es mès uelhs e era lengua en sòn nòm, comenci a demanar pan pes pòrtes e cases que me semblauen

11 Prumèr comde d'Arcos dera Frontera (Pedro Ponce de Leon)

12 Modèl de granes vertuts

mès granes. Mès coma que jo aguest mestièr l'auia popat, voi díder que l'aprení damb eth mèn gran mèstre eth cèc, tant esdegat disciple ne gessí que, encara qu'en aguest pòble non auie caritat ne era annada ère guaire abondosa, ac hi damb tan bona traça que, abantes qu'eth relòtge sonèsse es quate, jo ja auia autrestantes liures de pan calades en còs e mès de ues autes dues enes manges e pitrau. Tornè entara auberja e en tot passar pera triparia li demanè caritat a ua d'aqueres hemnes, e me balhèc un tròç de pauta de vaca damb un shinhalet de tripes codudes.

Quan arribè en casa, ja eth brave deth mèn patron ère en era, plegada era sua capa e botada en banc de pèira, e eth, en tot passejar-se peth pati. Me pensè que me pelejarie peth retard, mès que melhor ac hec Diu. Me preguntèc d'a on venguia. Jo li didí:

"Senhor, enquia que sonèren es dues m'estè aciu, e en veir que VM non venguie, romè per aguesta ciutat en tot encomanar-me ara bona gent, e m'an balhat çò que vedetz".

Li mostrè eth pan e es tripes qu'en ua punta dera hauda amiaua, qu'ad açò eth mostrèc bona portadura e didec:

"Donques t'è demorat entà dinar, e en veir que non venguies, dinè. Mès tu qu'ac hès coma òme de Diu aquerò, pr'amor que vau mès demanàc per Diu que panàc. E atau Eth m'ajude, qu'aquerò me semble ben. E sonque t'encomani que non se'n sàpien que t'estàs damb jo, peth mèn aunor, encara que me pensí que deu èster secret, sivans çò de pòc que sò coneishut en aguest pòble. Be que non auessa vengut aciu jamès!"

"D'aquerò, senhor, non vos preocupètz, li didí jo, qu'arrés a eth dret de demanar-me a jo sus aguest ahèr ne jo de respóner."

"Ara, donc, minja, pecador. Pr'amor que, s'a Diu li platz, lèu mos veiram sense besonhs; encara que te digui que dempús qu'entrè en aguesta casa, jamès m'a anat ben. Que deu èster de mau solèr, que i a cases maleroses e de mau pè, qu'apèguen eth malastre as qu'en era s'estan. Aguesta que deu èster d'aguesta sòrta; mès jo te prometi, acabat eth mes, non estar-me en era encara que me la balhen."

Me seiguí ena punta deth banc de pèira e, pr'amor de qué non m'auesse per golut, deishè de cornèr eth vrespalh; e comenci a sopar e a mossegar enes mies tripes e pan, e dissimuladaments guardaua ath malerós senhor mèn, que non deishaue de uelh es mies haudes, qu'en aquera escadença les tengua de sièta. Autanta pena age Diu de jo coma jo n'auí d'eth, pr'amor que sentí çò que sentie, e fòrça viatges auia jo passat per aquerò e i passaua cada dia. Pensaua se serie avient convidar-lo; mès coma que m'auie dit que ja auie dinat, cranhia que non acceptarie era invitacion. Fin fínu, jo desiraua qu'aqueth pecador ajudèsse damb eth sòn trabalh ath mèn, e s'esdejoèsse coma ac auie hèt eth dia abantes, pr'amor qu'auie melhor biòca, per èster melhor era biòca e mens era mia hame.

Diu volec complir eth mèn desir, e autanplan me pensí qu'eth sòn, pr'amor que, en començar a minjar e eth passejar, s'apressèc a jo e me didec:

"Te digui, Latzèr, qu'as ena tua forma de minjar era melhor gràcia qu'ena mia vida

aja vist en cap òme, e qu'arrés t'ac veirà hèr que non li hèges vier era hame encara que non n'age"

"Era plan bona hame que tu as, didí entath mèn laguens, te hè veir era mia beròia."

Ça que la, me semblèc ben ajudar-lo, pr'amor qu'eth s'ajudaue ada eth madeish e me daurie eth camin entad aquerò, e li didí:

"Senhor, eth bon arnesc que hè ath bon menestrau. Aguest pan està plan saborós e aguesta pauta de vaca tan ben coduda e adobada, que non i aurà a qui non convide damb era sua flaira."

"Ei pauta de vaca?"

"Òc, senhor".

"Te digui qu'ei eth mielhor talhon deth mon, que non i a cap faisán qu'ataue me shaute".

"Donques, tastatz-lo, senhor, e veiratz se com està."

Li boti ena man eth tròc de pauta e tres o quate racions de pan de çò mès blanc, e se seiguec ath mèn costat, e comence a minjar coma eth qu'amie fòrça hame, rosigant cada uasset d'aqueri mielhor qu'un gosset lebrèr ac hesse.

"Damb un barrejadís, didie, aquerò ei un magnific plat."

"Damb mielhor saussa lo menges tu, responí jo baishet."

"Per Diu, que m'a sentat coma s'aué non auessa minjat un mòs."

"A fe de Diu qu'ei atau!", didí entà jo.

Me demanèc era gèrra d'aigua e l'ac balhè tau que me l'auia hèt a vier. Qu'ei clar que, donques non mancaue aigua, non l'auie sobrat ath mèn patron era parva. Beuérem, e fòrça contents anèrem a dormir coma era net passada.

E entà evitar estener-me massa, d'aguesta sòrta mos estèrem ueit o dètz dies, partint eth pecador peth maitin damb aqueth pas content e seguit entà avalar aire pes carrèrs, en tot auer en praube Latzèr un cap de lop¹³. Campaua jo fòrça viatges eth mèn malastre, qu'en tot húger des patrons ignòbles qu'auia auut e en tot cercar ua milhora, auia vengut a tumar damb qui non solet non me mantenguesse, senon que me calie mantier-lo a jo.

Totun aquerò, l'apreciaua, per veir que non auie ne podie mès, e mèsalèu l'auia pietat qu'enemistat; e fòrça còps, per hèr-me a vier ena aubèrja quauquarren qu'eth s'avalèsse, jo ac passaua mau. Pr'amor qu'un maitin, en tot lheuar-se eth trist, en camisa, pugèc naut de tot dera casa pr'amor de hèr es sòns besonhs, e mentretant, jo, entà gèsser de sospecha, li destropè eth gipon e es cauces qu'auie deishades en cabeç e trapè ua bosseta de velot satin, hèt cent plecs, e sense un maudit sò horadat ne senhau de què l'auesse auut pendent fòrça temps.

13 Eth que demane entada eth, botant a un aute coma desencusa o pretèxt

"Agest, didia jo, ei praube e arrés balhe çò que non a. Mès er aganit cèc e eth malerós mesquin clèrgue que, maugrat balhar-lo-se Diu a ambdús, a un punant-li era man e ar aute dident oracions, m'aucien de hame, aqueri qu'ei just de non estimar-les e ad agest d'auer-li pietat."

Diu se'n sap qu'aué en dia, quan tumi tamb un deth sòn abit, damb aqueth pas e pompa, l'è pietat, per pensar se patís çò qu'ad aqueth lo vedí patir; que damb tota era sua praubetat me shautarie servir mès qu'as auti per çò qu'è dit. Sonque n'èra un shinhau maucontent d'eth: que voleria jo que non auesse tanta presompçion, senon qu'abaishèsse un shinhau era sua fantasia pr'amor de çò nauti qu'èren es sòns besonhs. Mès, çampar, ei norma tenguda e sauvada ja entre eri; encara que non age moneda tà cambiar, li cau estar-se era tòca ath sòn lòc. Qu'eth Senhor i bote remèdi, donques que damb agest mau an de morir.

Atau, donc, en tot èster jo en tau estat, passant era vida que digui, volec era mia mala fortuna, qu'encara non ère pro satisfèta de perseguir-me, qu'en aqueth trabalhat e vergonhós lotjament non durèssa. E siguec: coma er an en aguesta tèrra siguec estèrle de pan, covenguèren en Ajuntament que toti es praubi estrangèrs partissen dera ciutat, damb er avertiment que qui trapèssen d'aquiu endauant serie castigat damb foetades. E atau, executant era lei, dempús quate dies que se hec era crida, vedí amiar ua processon de praubi foetejant-les pes Quate Carrèrs, çò que m'espauric autant, que jamès gausè esdegar-me a demanar.

Aquiu veirie, qui ac podesse veir, era abstinéncia dera mia casa e era tristor e eth silenci des estatjants, autant, que mos arribèc estar-mos dus o tres dies sense hèr un mòs, ne badar boca. A jo me balhèren era vida ues hemnetes que hilauen coton, que hègen bonets de caperan e s'estauen prèns de nosati, que damb eres jo auí vesiat e coneishença; que dera misèria que les hègen a vier me balhauen bèra causòta, e damb aquerò ben passat me passaua.

E non auia tanta pena de jo coma deth malerós deth mèn patron, qu'en ueit maudidi dies non tastèc arren. Aumens, en casa non mingèc arren. Sabi pas com e a on s'estaue e qué minjaue. Be lo vedia vier tath meddia carrèr enjós damb eth còs estirat, mès long qu'un gosset lebrèr de bona raça! E tà hèr veir eth sòn nere, que diden, aonor, cuelhie ua palha des que pro n'auie en casa, e gessie ena pòrta escurant-se es dents qu'arren entre eres auie, en tot planher-se encara d'aqueth mau malonar dident:

"Qu'ei mau de veir, ac hè eth malastre d'aguesta vivenda. Coma pòs veir, ei tenebrosa, trista, escura. Tant que siguem aqui mos calerà patir. Ja è talents que s'acabe agest mes pr'amor de gèsser d'era."

Atau, donc, en tot èster en aguesta aclapada e ahaimada persecucion, un dia, sabi pas se per quin gòl o fortuna, en praube poder deth mèn patron entrèc un reiau, que damb eth venguec en casa tant ufanós coma s'auesse eth tresaur de Venecia¹⁴; e damb ròstre alègre e arridolent me lo balhèc, dident:

14 Expression entà díder grani tresaus

"Tè, Latzèr, que Diu ja daurís era sua man. Ve-te'n entara plaça e crompa vin e pan e carn: Ath caralh eth diable! E encara mès, te hèsqui a saber, pr'amor que te n'alègres, qu'è logat ua auta casa, e en aguesta malerosa non mos i estaram qu'enquiath compliment de mes. Maudida sigue era e eth qu'en era botèc eth prumèr teule, que damb mau en era entrè! Per Nòste Sénher, guaire temps a que viui en era, gota de vin ne mòs de carn è minjat, ne è auut degun repaus; tau ei era vista e era escurina e tristèsa! Ve-te'n e torna lèu, e mingem aué coma comdes."

Cuelhi eth mèn reiau e era gèrra e lèu lèu, comenci a pujar eth mèn carrèr en tot filar-me de cap ara plaça plan content e alègre. Mès de qué me servís, s'ei establít ena mia trista fortuna que cap de gòl m'arribe sense trebucs? E atau siguec aguest; pr'amor qu'anant carrèr ensús, en tot hèr compdes sus qué tieria que siguesse mielhor e mès profitosaments despenut, balhant infinites gràcies a Diu per auer-li hèt a vier sòs ath mèn patron, a dehòra de temps me venguec a trapar un mòrt, que carrèr enjós fòrça clèrgues e gent en uns baiards amiauèn. Me sarrè ena paret pr'amor de balhar-les espaci, e dempús qu'eth còs passèc, venguèn ara seguida ath costat deth taüt, ua que deuie èster era hemna deth defuntat, tota endolada, e damb era d'outes hemnes; que ploraue a granes votzes, dident:

"Marit e senhor mèn, entà on vos amien? Entara casa trista e malerosa, entara casa tenebrosa e escura, entara casa a on jamès mingen ne beuen!"

En entèner jo aquerò, se m'amassèren eth cèu e era tèrra, e didí:

"Ò, malerós de jo! Entara mia casa se hèn a vier aguest mòrt!"

Deishè de cornèr eth camin qu'amiaua e crotzè peth miei dera gent, e torni carrèr enjós, ath mès córrer, entara mia casa, e en tot entrar en era, barri era pòrta ara prèssa, en tot demanar eth favor e er auxili deth mèn patron, e abraçar-me ada eth, pr'amor de qué me vengue a ajudar a defèner era entrada. Eth quau, un shinhau alterat, pensant qu'ère ua auta causa, me didec:

"Qué se passe, mosso? Per qué crides? Qué hès? Per qué barres era pòrta damb tanta fòrça?"

"Ò, senhor, didí jo, vietz, que mos hèn a vier aciu un mòrt!".

"Com pòt èster?", responec eth.

"Aqui naut lo trapè, e era sua hemna didie: "Marit e senhor mèn, entà on vos amien? Entara tenebrosa e escura casa, entara casa trista e malerosa, entara casa a on jamès mingen ne beuen! Aciu, senhor, que mo'lo hèn a vier".

E, plan, quan eth mèn patron entenec aquerò, encara que non auie eth perquè d'èster guaire content, arric autant, que m'estè ua bona estona sense poder parlar. En aguest moment auia jo botada era bauda ena pòrta e calat eth muscle en era entà mès defensa. Passèc era gent damb eth sòn mòrt, e jo encara me maufidaua que mo'lo calarien en casa; e dempús ja siguec mès causa d'arrir que de minjar, eth brave deth mèn patron me didec:

"Qu'ei vertat, Latzèr; tau qu'era veuda ac ditz, tu qu'aueres rason de pensar çò que pensères. Mès, coma que Diu ac a hèt mielhor e tiren tà dauant, daurís, daurís, e hè-te a vier biòca."

"Demoratz, senhor, que venguen de passar peth carrèr", didí jo.

A tot darrèr eth patron venguec ena pòrta deth carrèr, e la dauric hènt-me enlà, sivans ère de besonh, pr'amor dera pòur e era alteracion, e torni a caminar. Mès, a maugrat que mengèrem ben aqueth dia, maudit eth gust que jo trapaua en aquerò, ne en aqueri tres dies me venguec eth color, e eth mèn patron fòrça arridolent toti es còps que li venguie entath cap aquera mia consideracion.

D'aguesta sòrta m'estè damb eth mèn tresau e praube patron, que siguec aguest escudèr, quauqui dies, e pendent toti es dies desiraua saber-me'n deth perquè dera sua venguda e sojorn en aguesta tèrra; pr'amor que dès eth prumèr dia que damb eth m'estè, me'n sabí qu'ère estrangèr, per çò deth pòc coneishement e tracte que damb es estatjants auie. Fin finau, se complic eth mèn desir e me'n sabí de çò que desiraua; pr'amor qu'un dia qu'auíem minjat rasonablaments e ère un shinhau content, me condèc era sua vida e me didec èster de Castelha era Vielha, e qu'auie deishat era sua tèrra sonque per non trèir-se era barreta dauant un cavalièr vesin sòn.

"Senhor, didí jo, s'eth ère çò que didetz e auie mès reng que vos, non héretz mau de non vo'la trèir prumèr, donques didetz qu'eth tanben vo'la treiguie?"

"Òc, auie mès reng que jo, e tanben me la treiguie eth a jo; mès, per çò des molti viatges que jo l'ac treiguia prumèr, non serie dolent qu'eth s'esdeguèsse en bèra ua e me guanhèsse era man."

"Çampar, senhor, li didí jo, qu'aquerò me serie parièr, sustot damb es mès grani que jo e qu'an mès reng".

"Qu'ès gojat, responec, e non sentes es causes der aunor, qu'en aquerò aué en dia s'està tot eth valor des òmes de ben. Pr'amor que te hèsqui a veir que jo sò, coma ves, un escudèr; mès, t'ac juri per Diu!, s'ath comde trapi en carrèr e non se trè, plan ben trèta deth tot era barreta, eth pròplèu viatge que torne, que gosaria jo entrar en ua casa, hènt veir jo bèth negòci en era, o trauessar un aute carrèr, se i siguesse, abantes que s'aprèsse a jo, per non trèir-la-me jo. Qu'un cavalièr non deu a un aute arren, senon a Diu e ath rei, ne ei just, en èster òme de ben, que se deishe d'anar un shinhau dera sua persona. Me'n brembi qu'un dia desonorè ena mia tèrra a un oficiau, e li volí mèter man, pr'amor que cada còp que lo trapaua me didie: "Que Diu vos sostengue". "Vos, senhor brigand e ignòble, li didí jo, per qué non ètz mès educat? Que Diu vos sostengue, m'auetz de díder, coma se siguessa un nonarren?" A compdar d'aguest moment, aciu e enlà, se treiguie era barreta e me parlaue com cau."

"Qu'ei que non ei ua bona manèra de saludar un òme a un aute, didí jo, dider-li que Diu lo sostengue?"

"Non me shordes!, didec eth. As òmes de pòc art les diden aquerò, mès as mès nauti, coma jo, non les an de díder mens que: "Vos puni, senhor, es mans", s'ei que

qui me parle ei un cavalièr. E atau, d'aqueth dera mia tèrra que me didie de sosteniment jamès lo volí patir, ne patiria ne patirè a òme d'aguest mon, deth rei entà baish, que me digue "que Diu vos sostengue".

"Pecador de jo, didí, plan per açò tie tan pòc compde de sostier-te, pr'amor que non ties que quauquarrés l'ac demane."

"Mès que mès, didec, que non sò tan praube que non aja ena mia tèrra un solar de cases, qu'en èster eres de pè e ben bastides, dètz-e-sèt lègues d'a on neishí, en aquera Costanilla de Valladolid, valerien mès de dus cents viatges mil meravedís, sivans se podessen hèr granes e bones; e è un colombèr que, se non siguesse esbauçat com n'ei, balharie cada an mès de dus cents colombets; e d'outes causes que me cari, que deishè per çò que tanhie ath mèn aunor. E venguí en aguesta ciutat, en tot pensar que traparia un bon sèti, mès non s'a passat coma me pensè. Canonges e senhors dera glèisa, que ne trapi fòrça, mès ei gent tan limitada qu'arrés les treirà deth sòn pas. Cavalièrs de mejana talha, tanben me prèguen; mès servir damb aguesti qu'ei massa trabalh, pr'amor que, d'òme vos cau vier a èster servent entà quinsevolh causa e se non, "que Diu t'ac age", vos diden. E era màger part des viatges es pagaments son a longui tèrmes, e enes mès e mès certans, ne se guanhe ne se pèrd. Ja quan vòlen pagar es sòns deutes e satisfèr es vòsti sudors, vos paguen ena recramba damb ròba usada. Autanplan quan s'assète un òme damb un senhor de titol, encara passe era sua misèria. Pr'amor que, dilhèu non è jo adretia entà servir e respóner ad aguesti? Per Diu, se tumèsse damb eth, plan gran servidor deth nòble seria, e mil servicis li haria, pr'amor que jo saberia mentir-li tan ben coma es auti e agradar-li maravilhosaments: arrir-li ja fòrça es sues gràcies e costums, encara que non siguessen es mielhors deth mon; jamès dider-li arren que lo shordèsse, encara que fòrça li convenguesse; èster fòrça diligent ena sua persona en dit e en hèt; non esdegar-me per hèr ben es causes qu'eth non se'n saberà jamès, e botar-me a pelejar, a on m'entenesse, damb era gent deth servici, pr'amor de semblar tier bon compde d'aquerò qu'ada eth l'interèsse; se pelegèssa damb quauqu'un des sòns vaillets, lheuar era votz entà alugar-li era ira e que semblèssa a favor deth colpat; dider-li ben de çò que l'estaue ben, e, peth contrari, èster maliciós, trufaire, delatar damb mau interès, as de casa e as de dehòra; investigar e sajar de saber vides des auti entà condar-les-ac; e fòrça d'outes causes d'aguesta sòrta qu'aué en dia se tien en palai. E as senhors d'eth palai les semblen ben, e non vòlen veir enes sues cases òmes vertuosi, mèsalèu les an en òdi e les mensprèden e criden pècs e que non son persones de negòcis que damb eri eth senhor se posque negligir. E damb aguesti, es gatilops, tien, coma digui, aué en dia, çò que jo tieria; mès non vò era mia fortuna que lo trapi.

D'aguesta sòrta se planhie tanben dera sua adversa fortuna eth mèn patron, en tot hèr-me a veir era sua persona valerosa.

E, en aguest moment, entrèc pera pòrta un òme e ua vielha. Er òme li demane eth loguèr dera casa e era hemna eth deth lhet. Hèn compdes, e de dus en dus mesi l'artenheren çò qu'eth en un an non auie artenhut: me pensi que sigueren dotze o tretze reiaus. E eth les balhèc ua plan bona responsa: que gesserie ena plaça a

escambiar ua pèça de dus, e que tath ser tornarie. Mès era sua gessuda siguec sense tornada. Per manèra que, tath ser, eri tornèren, mès siguec tard. Jo les didí qu'encara non auie tornat. Arribada era net, e eth non, jo auí pòur de demorar-me ena casa solet, e venguí enes vesies e les condè er ahèr, e aquiu dormí. Peth maitin, es creditors tornen e pregunten peth vesin, mès ena auta pòrta. Es hemnes li responen: "Vaquí eth sòn mosso e era clau dera pòrta".

Eri me preguntèren per eth e les didí que non sabia a on ère e que tanpòc auie vengut en casa dèr que gessec a escambiar era pèça, e que me pensaua que se n'auie anat de jo e d'eri damb er escambi. En entèner-me díder aquerò, gesseran a cercar un ussièr e un emplegat de burèu. E vaquí que tornen dempús damb eri, e cuelhen era clau, e me criden, e criden a testimònis, e daurissen era pòrta e entren tà embargar es propietats deth mèn patron pr'amor de crubar eth sòn deute. Percorreren tota era casa e la traparen desembarrassada, coma è condat, e me diden:

"Què i a des propietats deth tòn patron, es sues males e pèces de paret e joies de casa?"

"Non me'n sai d'aquerò", les responí.

"Dilhèu aguesta net, diden eri, ac deuen d'auer cuelhut e amiat entà bèth lòc. Senhor ussièr, agarratz ad aguest mosso, qu'eth se'n sap d'a on ei."

En aguest moment venguec er ussièr, e m'agarrèc peth cothèr deth gipon, dident.

"Gojat, tu qu'ès presonièr se non desnishes es propietats deth tòn patron".

Jo, que jamès m'auia vist d'aguesta sòrta, (pr'amor qu'agarrat deth cothèr, òc, n'auia estat fòrça e infiniti viatges, mès qu'èra agarrat d'eth doçaments, pr'amor d'amuishar eth camin ath que non vedie), cuelhí fòrça pòur, e plorant les prometí díder çò que preguntauen.

"Plan ben, dideren eri, donques ditz tot çò que sàpies, e non te cau pòur."

Se seiguec er escriveire en un banc de pèira pr'amor d'escriuer er inventari, en tot preguntar-me se qué auie.

"Senhors, didí jo, çò qu'aguest mèn patron possedís, sivans me didec, ei un bon solar de cases e un colombièr esbauçat".

"Plan ben, dideren eri. Per pòc qu'aquerò valgue, ei pro entà amortisir eth deute. E en quina part dera ciutat tie aquerò?", me preguntèren.

"Ena sua tèrra", les responí.

"Per Diu, be n'ei de bon eth negòci, dideren. E a on ei era sua tèrra?"

"De Castella era Vielha, me didec qu'ère", li didí jo.

Arriren fòrça er ussièr e er escriveire, en tot díder:

"Be n'ei de bona aguesta relacion entà crubar eth vòste deute".

Es vesies, qu'èren presentes, dideren:

"Senhors, aguest qu'ei un gojat innocent, e hè pòqui dies que s'està damb aguest escudierà, e non se'n sap d'eth mès que vosati; guairi còps eth pecadoret vie ena nòsta casa e li balham de minjar, çò que podem, per amor de Diu, e pes nets se n'anaue a dormir damb eth."

Vista era mia innocéncia, me deishèren, en tot deishar-me liure. E er ussièr e er escriveire demanen ar òme e ara hemna es sòns onoraris, que sus aquerò aueren fòrça peleja e ramalh, pr'amor qu'eri alleguèren que non èren obligadi a pagar, donques que non auie eth perquè ne s'auie hèt era embarga. Es auti didien qu'auien deishat de vier en un aute ahèr que les ère mès profitós. A tot darrèr, dempús de cridar fòrça, ara fin cargue er ussièr damb era rosigada hlaçada qu'era vielha l'auie deishat ar escudierà, encara que non venguie guaire cargat. E se'n van toti cinc balhant votzes. Sabi pas se com acabèc. Me pensi jo qu'era pecadora hlaçada paguèc per toti, e pro que s'i tenguie, donques qu'eth temps que se passaue posant-se des trabalhs passadi, s'anaue logant.

Atau, tau qu'è condat, me deishèc eth mèn praube tresau patron, que damb eth venguí de saber-me'n dera mia miserabla sòrt, pr'amor que, en tot hèr-se veir tot çò que se poderie contra jo, hège es mèn negòcis autant ath revés, qu'es patrons, que sòlen èster deishadi de cornèr pes mossos, en jo non siguec atau, senon qu'eth mèn patron me deishèc e hugec de jo.

Tractat quatau

Se com Latzèr s'assetèc damb un fraire dera Mercè, e de çò que l'arribèc damb eth.

Me calèc cercar eth quatau, e aquest siguec un fraire dera Mercé, qu'es hemnetes que digui me conselhèren, qu'ada eth eres lo cridauen parent: gran enemic de pregàries e de minjar en convent, perdut per vier dehòra, plan amic des negòcis seculari e de hèr visites, autant, que me pensi que trincaue mès sabates eth que tot eth convent. Aquest me balhèc es prumères sabates que trinquè ena mia vida, mès que non me durèren que ueit dies, ne jo podí damb eres durar mès. E per aquerò e per d'autes causilhòtes, que non digui, me hi enlà d'eth.

Tractat cincau

Se com Latzèr s'assetèc damb un funcionari de bulles, e des causes que damb eth l'arribèren.

Per edart me tumè damb eth cincau, que siguec un funcionari de bulles¹⁵, eth mès esdegat e desvergonhat e eth màger vendeire d'eres que jamès è vist ne pensi qu'arrès age vist; pr'amor qu'auie e cercaue manères e formes e plan subtiles invencions.

En entrar enes lòcs a on auie d'aufrir era bulla, prumèr presentaue as clèrgues o prèires bères causetes, non de massa valor ne substància: ua laituga murciana, s'ère eth temps, un parelh de citrons e iranges, un parelh de persecs, e un parelh de peres verdes entà cadun. Atau sajaue auer-les dera sua part, pr'amor de qué favorissen eth sòn negòci e cridèssen as sòns parroquians a cuèlher era bulla.

En balhar-li ada eth es gràcies, se'n sabie de guaire sabien. Se didien que i entenien, non badaue boca en latin pr'amor de non estramuncar; mès se profitaue d'ua graciosa e ben talhada romança e dera sua plan desinvolta lengua. E se vedie qu'es mentadi clèrgues èren des vengudi per recomanacion, ei a díder des que s'ordene mès damb sòs que damb letres, e damb recomanacions, se hège entre eri un Sant Tomàs e parlaue dues ores en latin: aumens ac semblaue encara que non ère atau.

Quan, per çò que siguesse, non li cuelhien es bulles de boni talents, cercaue que les ac cuelhessen ara valenta, e per aquerò shordaue ath pòble e d'auti viatges hège causes damb biaissudi artificis. E pr'amor que toti es que li vedia hèr serie long de condar, ne diderè un de plan subtil e graciós, que damb eth provarè ben era sua adretia.

En un lòc dera Sagra de Toledo auie predicat dus o tres dies, en tot hèr es sues acostumades diligéncies, e non l'auien crompat era bulla, ne, çampar, auien era intencion de crompar-la. Qu'ère ath cap de naut dera cresta damb aquerò e, en tot pensar se qué hèr, li venguec entath cap de plaçar ath pòble, entath londeman, pr'amor de hèr er acte des adius dera bulla.

E aquera net, en auer sopat, se meteren a jogar as cartes tà veir se qui pagaue era beuenda, eth e er escriveire, e per tòrt deth jòc vengueren a pelejar-se e a dider-se males paraules. Eth cridèc ar escriveire panaire, e er aute ada eth falsari. Per aquerò, eth senhor comisari, senhor mèn, agarrèc ua lança qu'ère en portau a on jogauen. Er escriveire botèc era sua man ena espada, qu'auie ena cinta. Ath rambalh e votzes que toti hèrem, acodiren es òstes e vesins e se calèren ath miei, e eri plan embestiadi sajauen desliurar-se des qu'èren ath miei, entà aucir-se. Mès coma qu'era gent auie acodit peth gran sorrolh e era casa ère plia de gent, en veir que non se podien acarar

¹⁵ Eth que predicaue e publicaue era bulla dera Santa Crotzada e requectaue eth producte d'era.

damb es armes, se lançauen paraules injurioses, qu'entre eres er escriveire li didec ath mèn patron qu'ère falsari e es bulles que predicaue èren fausses.

A tot darrèr, en veir es deth pòble que non arthenien botar-les en patz, acordèren de hèr-se a vier ar escriveire en ua auta aubèrja. E atau se demorèc eth mèn patron fòrça emmaliciat; e dempús qu'es òstes e vesins l'auessen pregat que se solatgèsse e se n'anèsse a dormir, partic. E atau mos ajacèrem toti.

Ath londeman, eth mèn patron venguec ena glèisa e hec trinhonar es campanes tara missa e eth sermon pr'amor de hèr er adiu dera bulla. E eth pòble s'amassèc, qu'anaue murmurant des bulles, en tot díder qu'èren fausses e qu'eth madeish escriveire pelejant l'auie descorbit; de sòrta qu'ath delà de non auer talents de crompar-la, damb tot aquerò l'aueren en òdi.

Eth senhor comissari pugèc ena cadiera e comencèc eth sòn sermon, e saiant d'encoratjar ara gent tà que non se demorèssen sense tan gran ben e indulgència qu'era santa bulla amiaue. En èster en çò de mielhor deth sermon, entre pera pòrta dera glèisa er escriveire e, dempús de pregar, se lheuèc e damb votz nauta e pausada senadaments comencèc a díder:

"Bravi òmes, escotatz-me, que dempús escotaratz a qui voléssetz. Jo venguí aciu damb aguest vendeire de messorgues que vos predique, que m'enganhèc e me didec que lo favorissa en aguest negòci e que repartiríem es guanhs. E ara, en veir eth mau qu'aquerò costarie ara mia consciència e as vòstes propietats, empenaït de çò que hi, vos amuishi claraments qu'es bulles que predique son fausses, e que non lo creigatz ne les ac crompetz, e que jo ne dirècta ne indirèctaments ne hèsqui partida d'eres, e que d'aguest moment dèishi era verga e la boti en solèr; e se bèth còp aguest siguesse castigat pera faussetat, que vosati me sigatz de testimònis de qué jo non sò damb eth ne li balhi en aquerò cap ajuda, mèsalèu voi desenganhar-vos e declarar-vos era sua marridesa."

E acabèc eth sòn rasonament. Quauqui òmes aunoradi qu'èren aqui se voleren lhear e hèr enlà ar escriveire, pr'amor d'evitar er escandal. Mès eth mèn patron les gessec ath dauant e manèc a toti que jos era pena d'excomunicacion non lo destorbèssen, senon que li deishèssen díder tot çò que volesse. E atau, eth tanben s'estèc en silenci, tant qu'er escriveire didie tot çò qu'è dit.

En carar, eth mèn patron li didec que se volie díder quauquarren mès, qu'ac didesse. Er escriveire didec:

"Que i a, encara, fòrça causes mès tà díder de vos e dera vòsta faussetat, mès de moment qu'ei pro."

Eth senhor comissari se calèc de jolhs ena cadiera e, botades es mans e guardant tath cèu, didec atau:

"Senhor Diu, qu'arren te pòt èster amagat, senon que te'n sabes de tot, e entà qui arren ei impossible, senon tot possible, tu sabes era vertat e guaire injustaments sò ofensat. Per çò que hè a jo, lo perdoni pr'amor que tu tanben me perdones. Non

guardes ad aqueth que non sap se qué hè ne se qué ditz; mès er escarni qu'a tu t'an hèt, t'ac demani, e per justícia t'ac demani, que non lo dèishes anar; pr'amor que quauqu'un qu'ei aciu, que dilhèu auie pensat crompar aguesta santa bulla, en tot creir es fausses paraules d'aguest òme, ac deisharà de hèr. E donques qu'ei tan damnatjós tath pròche, te demani, Senhor, que non ac dèishes de cornèr, e dempús hè veir aciu eth miracle, e que sigue d'aguesta sòrta: que s'ei vertat çò qu'eth ditz e que jo amii marridesa e faussetat, aguesta cadiera s'esbauce damb jo e vengue en ua prigondor de sèt òmes, a on ne era ne jo jamès tornem a campar. E s'ei vertat çò que jo digui e aqueth, convençut peth diable, ditz marridesa, tanben sigue castigat e coneishuda de toti era sua dolenteria."

A penes acabèc era sua oracion eth devòt senhor mèn, qu'eth nere escrivreire què deth sòn estat¹⁶ e se fòt tau còp en solèr que hec ressonar tota era glèisa, e comencèc a bramar e trèir esgluma pera boca e torçar-la, e a hèr mimaròtes damb eth ròstre, balhant còps de pè e de man, estornejant-se en aqueth solèr d'un costat en aute. Quauqui uns èren espauridi e temerosi. Es uns didien:

"Que Diu l'ac age!"

E es auti:

"S'ac meritaue, donques que lheuau tan faus testimòni."

Fin finau, quauqui uns qu'èren aqui, e çampar non sense ua cèrta cranhença, se lo heren a vier e l'estaquèren es braci, que damb eri balhaue fòrts còps de punh ad aqueri que se l'apressauen. D'auti lo tirassauen des comes e lo tengueren damb fòrça, pr'amor que non auie mula petnaira en mon que tan fòrtes pernaudes dèsse. E atau lo tengueren ua estona, pr'amor que mès de quinze òmes èren sus eth, e a toti les fotie ara valenta, e se se negligien enes morres.

Mentretant, eth mèn senhor patron s'estaue ena cadiera de jolhs, es mans e es uelhs botadi en cèu, transportat ena divina esséncia, qu'eth rambalh e tapatge e es votzes qu'ena gleisa auie non èren entà desseparar-lo dera sua divina contemplacion.

Aqeri bravi òmes s'apressèren ada eth, e balhant votzes lo desvelhèren e li demanèren que secorresse ad aqueth praube que se morie, e que non guardèsse es causes passades ne es sues dites dolentes, pr'amor que ja d'eres n'auie eth castig; mès se de bèra manèra podie hèr quauquarren entà desliurar-lo deth perilh e passion que patie, per amor de Diu ac hesse, donques qu'eri vedien clara era colpa deth culpable e era bontat e vertat d'eth, pr'amor que gràcies ara sua demana e resvenja eth Senhor non alonguèc eth castig.

Eth senhor comissari, coma se se desvelhèsse d'un doç saunei, les guardèc e guardèc ath delinqüent e a toti es que l'entornejauen, e plan doçaments, les didec:

"Bravi òmes, vosati jamès aurietz de pregar per un òme que Diu a senhalat tan claraments; mès, donques qu'eth mos mane que non tornem mau per mau e que perdonem es injúries, damb fidança poiram suplicar-li que complisque çò que mos

16 Estat: mesura de sèt pès. Què autant long qu'ère.

mane, e Sa Majestat perdone ad aguest que l'ofensèc en tot botar trebucs ena sua santa fe. Anem toti a suplicar-li."

E atau, baishèc dera cadiera e les encoratgèc a suplicar a Nòste Senhor que perdonèsse ad aqueth pecador e que l'entornèsse era sua salut e eth sen, e que hesse enlà d'eth ath diable, s'ei que Sa Majestat auie permetut peth sòn gran pecat qu'en eth entrèsse. Toti se calèren de jolhs, e dauant der autar, damb es clèrgues, comencèren a cantar damb votz baisha ua letania. E, en vier eth, damb era crotz e aigua senhada, dempús d'auer cantat sus eth, eth senhor mèn patron, botades es mans entath cèu e es uelhs que lèu arren se vedie qu'un shinhau de blanc, comence ua oracion non mens longa que devòta, que damb era hec plorar a tota era gent tau que sòlen hèr enes sermons de Passion, de predicaire e auditòri devòt, suplicant a Nòste Sénher, pr'amor que non volie era mòrt deth pecador, senon era sua vida e eth sòn penaïment, qu'aqueth, amiat peth diable e en.honsat ena mòrt e en pecat, volesse perdonar e balhar-li vida e salut, pr'amor de qué se empenaïsse e cohessèsse es sòns pecats.

E hèt aquerò, ordenèc hèr vier era bulla e se la botèc ena tèsta; e dempús eth pecador der escriveire comencèc de man en man a trapar-se miellhor e remeter-se. E, en tot revier-se, se lancèc as pès deth senhor comissari e li demanèc perdon, e cohessèc auer dit aquerò per boca e manament deth diable, prumèr entà hèr-li mau ada eth e revenjar-se der anug, dempús, e mès important, pr'amor qu'ath diable li hège fòrça dò peth ben qu'aquiu se hège en tot crompar era bulla. Eth mèn senhor patron lo perdonèc, e heren es patzes entre eri; e entà crompar era bulla i auec tanta prèssa, que non restèc ua soleta amna en lòc que se demorèsse sense era: marit e hemna, e hilhs e hilhes, mossos e mosses.

S'espargec era naua der eveniment pes parçans, e quan arribauen en eri, que non calie sermon ne vier ena glèisa, senon qu'ena madeisha aubèrja venguïen entà crompar-la tau que se siguessen peres que se balhen a gratis. De sòrta qu'en dètz o dotze lòcs d'aqueri entorns a on venguérem, placèc eth senhor mèn patron ues autes mil bulles sense predicar cap de sermon.

Quan eth hec era enganha, cohèssi que jo tanben m'espaurí e credí qu'ère atau, coma fòrça d'auti; mès en veir dempús er arrir e era burla deth mèn patron e der escriveire, qu'amiauen e hègen atau eth negòci, me'n sabí que tot s'auie planificat per esdegat e inventiu deth mèn patron.

Se passèc en un aute pòble, que non voi nomenar per çò deth sòn aonor, aquerò que seguís; e siguec qu'eth mèn patron prediquèc dus o tres sermons e ne per Diu cuelhien era bulla. En veir eth mèn patron çò que se passaue e que, a maugrat de qué se la fidaue per un an, non ne trège profit e qu'èren tan contraris a cueller-la e qu'eth sòn trabalh ère perdut, hec tocar es campanes entà dider-se adiu. E, hèt eth sòn sermon e er adiu, dera cadiera estant, quan ja volie baishar, cridèc ar escriveire e a jo, que venguia cargat damb ues biaces, e mos hec a vier en prumèr gradon e cuellhec der escriveire es qu'amiaue enes mans e es que non èren enes biaces, les botèc ath cant des sòns pès, e se'n tornèc entara cadiera damb cara alègra e lancèc d'aquiu estant de

dètz en dètz e de vint en vint es sues bulles entà pèrtot, tant que didie:

"Frairs mèns, cuelhetz, cuelhetz es gràcies que Diu vos envie enquias vòstes cases, e non vos hège dò, donques qu'ei òbra tan pietosa era redempcion des captius crestians que son en tèrra des sarrasins. Entà que non reneguen dera nòsta fe e patisquen es penes deth lunfèrn, aumens ajudatz-les damb era vòsta aumoina e damb cinc parenòstes e cinc avemaries, pr'amor que gesquen dera captivitat. E encara son profitoses, tanben, entàs pairs e frairs e parents qu'ajatz en Espurgatòri, tau qu'ac veiratz en aguesta santa bulla."

Coma qu'eth pòble les vedec atau lançades, causa que se balhaue a gratis e venguda dera man de Diu, les agarrèren ath mès córrer, enquia e tot entàs mainadons e entà toti es sòns defuntadi, comptant dèc es hilhs enquiath mendre vailet qu'auien, en tot comptar-les damb es dits. Vengueren damb tanta prèssa qu'enquia a jo acabèren per trincar-me eth vielh e praube vestit qu'amiaua, de sòrta que certifiquí a VM qu'en mens d'ua ora non demorèc ua soleta bulla enes biaces, e mos calec vier entara aubèrja tà cercar-ne mès.

Quan n'aueran toti, didec eth mèn patron, dera cadiera estant, ath sòn escriveire e ar escriveire deth conselh que se lheuèssen e, entà que se sabesse se qui èren es que les calie gaudir dera santa indulgència e perdons dera santa bulla e entà qu'eth podesse hèr veir entà qui les auie manat, s'escriuesse. E atau toti, de bon voler, didien es qu'auien cuelhut, en tot comptar per orde es hilhs, vailets e defunts. Hèt eth sòn inventari, demanèc as bailes que per caritat, pr'amor qu'eth auie trabalh en un aute lòc, manèssen ar escriveire tà que li hesse ua relacion des qu'aciu restauen, que, sivans didie er escriveire, èren mès de dus mil. Dempús d'aquerò, se didec adiu damb fòrça patz e amor, e atau, partírem d'aguest lòc, e encara, abans de partir, siguec preguntat peth prèire adjunt deth lòc e pes còssos s'era bulla profitaue entàs creatures qu'èren en vrente de sa mairs, qu'eth responec que sivans es letres qu'auie estudiat que non, qu'anèssen a preguntà'c as doctors qu'èren mès ancians qu'eth, e qu'aquerò ère çò que sentie d'aguest ahèr.

E atau partírem, vient toti fòrça alègres d'eth bon negòci. Didie eth mèn patron ar ussièr e escriveire:

"Qué vos semble, d'aguesti vilatgèsi, que solet dident "Crestians vielhs qu'èm", sense òbres de caritat, se pensen salvar sense méter arren dera sua propietat? Donques, per vida deth licenciat Pascasio Gomez, qu'ath sòn cargue se trèiguen mès de dètz captius".

E atau partírem entà un aute lòc d'aqueth extrèm de Toledo, entara Mancha, que se ditz, a on ne trapèrem a d'auti mès refractaris a cuélher bulles. En auer hèt, eth mèn patron e jo e es que venguíem amassa, es nòstes diligències, en dus hèstes qu'aquiu i estèrem non hérem que trenta bulles. En veir eth mèn patron es pèrtes e còsti qu'aquerò amiaue, era estratagèma qu'eth subtil deth mèn patron tenguec entà plaçar es sues bulles, siguec qu'aguest dia didesse era missa major, e dempús d'acabar eth sermon e vier entar autar, cuelhec ua crotz qu'amiaue, de pòc mens d'un pam, e en un

brasèr de huec qu'ère ath dessus der autar, que s'auie hèt a seguir pr'amor d'escauharse es mans donques que hège fòrça hered, lo botèc darrèr eth missau, sense qu'arrès s'i fixèsse, e aquiü sense badar boca botèc era crotz ath dessus deth huec. E, ja acabada era missa e balhada era benediccion, la cuelhec damb un mocador, ben estropada era crotz ena man dreita e ena auta era bulla, e d'aguesta sòrta baishèc enquiath darrèr gradon der autar, a on hec veir que punaue era crotz, e hec senhau de qué venguessen a adorar era crotz.

E atau vengueren es bailes prumèr e es mès ancians deth lòc, en tot vier d'un en un, coma de costum. E eth prumèr qu'arribèc, qu'ère un baile vielh, a maugrat qu'eth li dèc a punar era crotz plan doçaments, s'usclèc eth ròstre es se hec enlà ara prèssa. Que vist aquerò peth mèn patron, li didec: "Compde, quiet, senhor baile! Miracle!"

E atau heren d'auti sies o sèt, e a toti les didie: "Compde, senhors! Miracle!"

Quan vedec que ja èren pro es que s'auien usclat eth ròstre pr'amor d'èster testimònis deth miracle, non la balhèc a punar mès. Pugèc en pè der autar e d'aquiü estant didie causes maravilhosas, en tot díder que per çò dera pòca caritat qu'auie en eri, Diu auie permetut aquest miracle e qu'aquera crotz li calie èster amiada ena santa catedrala deth sòn Avescat; donques que pera pòca caritat qu'auie en pòble era crotz usclauè. S'esdeguèren tant a cuélher era bulla, que non èren pro dus escriveires ne es clèrgues e sacristans entà escriuer. Me pensi pro ben que se cuelheren mès de tres mil bulles, coma è dit a VM. Dempús, en partir, eth venguec, damb grana reveréncia, coma calie, a cuélher era santa crotz, en tot díder que la harie folrar en aur, coma ère de rason. Eth conselh e clèrgues deth lòc li preguèren que deishèsse aquiü aquera santa crotz en memòria deth miracle que s'auie passat. Eth de cap des manères ac volec hèr e, ara fin, pregat per tants, les ac deishèc; plan per aquerò li balhèren ua auta crotz vielha qu'auien, d'argent, que pesaue dues o tres liures, sivans didien.

E atau partírem alègres peth bon escambi e per auer negociat ben. Çà que la, arrès vedec çò que s'auie passat senon jo, pr'amor qu'en aqueth moment auia pujat en autar entà veir s'auie restat quauquarren enes botelhes, pr'amor de hèr-lo-mos a vier, coma ac hèja per costum d'auti viatges. E coma me vedec aquiü, se botèc eth dit ena boca en tot hèr senhau de qué carèssa. Jo ac hi atau, donques qu'ère de besonh, encara que, dempús que vedí eth miracle, non me tenguia per trèir-lo dehòra, mès eth temor deth mèn astut patron non m'ac deishaue comunicar ad arrès, e jamès me gessec, pr'amor que me cuelhec jurament de non descurbir eth miracle. E atau ac hi enquia ara. E encara que gojat, me hec fòrça gràcia, e didí entà jo:

"Guaire d'aguestes ne deuen hèr aguesti trufaires entre era gent innocenta!"

Fin finau, m'estè damb aquest cincau patron lèu quate mesi, qu'en eri passè tanben fòrça angónies (mès me balhaue ben de minjar a cargue des prèires e de d'auti clèrgues a on venguie a predicar).

Tractat siesau

Se com Latzèr s'assetèc damb un caperan, e çò que l'arribèc damb eth.

Dempús d'aquerò, m'assetèc damb un mèstre pintor de tamborins entà mòler es colors, e tanben patí grani maus.

En èster ja per aquest temps bon gojatet, entrè un dia ena catedrala e un caperan d'era me recebec coma sòn, e me botèc ath mèn cargue un saumet e quate cantres e un soriac, e comencè a véner aigua pera ciutat. Aquest siguec eth primèr gradon que pugè entà vier a arténher bona vida, pr'amor qu'era mia boca ère a mida entà anonciar era merça. Li balhaua cada dia ath mèn patron trenta meravedís guanhadi, e çò que guanhaua eth dissabte ère entà jo, e tot çò d'aute, entre setmana, que depassaue trenta meravedís ère entà jo.

M'anèc tan ben en mestièr qu'ath cap de quate ans que lo tenguia, en tot botar es guanhs ben sauvadi, estauviè entà me vestir plan aunoradaments de ròba vielha, que d'era cromptè un gipon de fustani vielh e ua casaca rosigada de manja talhada e dubèrta peth dauant, e ua capa qu'auie estat ratinada, e ua vielha espada des primères de Cuellar.

Tanlèu que me vedí en abit d'òme de ben, li didí ath mèn patron que se cuelhesse eth saumet, que non volia seguir en mestièr.

Tractat setau

Se com Latzèr s'assetèc damb un ussièr, e de çò que l'arribèc damb eth.

Hèt er adiu deth caperan, m'assetè damb un ussièr per èster un òme de justícia, mès que m'estè pòc de temps damb eth, pr'amor que me semblèc un mestièr perilhós; mès que mès, qu'ua net mos acacèren a jo a ath mèn patron a còps de pèira e de garròt uns refugiadi en ua glèisa, e ath mèn patron, que se demorèc, lo tractèren mau, mès a jo non m'artenhèren. Damb aquerò reneguè deth tracte.

E pensant ena manèra de víuer que me calie tier, pr'amor d'auer un repaus e guanhar quauquarren entara vielhesa, volec Diu alugar-me e meter-me en camin de forma profitosa; e damb era ajuda d'amics e senhors, toti es mèns trabalhs e fatigues enquia alavetz passades sigueren ben pagades per arténher çò que cercaua, que siguec un mestièr reiau, en veir que non i a arrés que progrèsse senon es que lo tien; qu'en eth, enquiath dia d'aué viui e demori ath servici de Diu e de VM.

Qu'ei qu'è eth cargue de anonciar publicaments es vins qu'en aguesta ciutat se venen, e en enquants e causes perdudes, e acompanhar as que patissen persecucion pera justícia e declarar a votzes es sòns delictes: pregonèr, en tot parlar clar, (qu'en aqueth mestièr un dia qu'enforcàuem a un panaire en Toledo e amiaue ua bona còrda d'espart, coneishí e me n'encuedè dera senténcia qu'aqueth mèn cèc patron auie dit en Escalona, e me n'empenaí deth mau pagament que li balhè per tot çò que me mostrèc, que, dempús de Diu, eth me balhèc indústria pr'amor de vier en estat que me trapi ara).

Hè auut tanta sòrt, e ac è tengut tant aisidaments, que lèu totes es causes que tanhen ath mestièr passen pes mies mans: autant, qu'en tota era ciutat eth que li cau véner vin o quinquèvolh auta causa, se Latzèr de Tormes non i cale es còrnes, se hèn ara idia de qué non ne treiràn profit.

En aquest temps, en veir era mia adretia e bon víuer, e auer notícia dera mia persona er archiprèire de Sant Salvador, eth mèn senhor, e servidor e amic de VM, pr'amor que li pregonaua es sòns vins, sagèc maridar-me damb ua sirventa sua; e en veir jo que de tau persona non podie vier senon ben e favor, acordè de hè'c.

E, atau, me maridè damb era, e enquia ara non ne sò empenaït; pr'amor que, ath delà d'èster bona hilha e diligenta, serviciau, jo è en archiprèire toti es favors e ajuda. E tostemp cada an li balhe aumens ua carga de horment, era sua carn pera Pasca, e de quan en quan un parelh de pans hèti damb lèit, e es caucetes vielhes que dèishe. E mos hec a logar ua caseta ath cant dera sua. Es dimenges e es hèstes lèu tostemp

minjàuem en çò de sòn. Mès males lengues, que jamès manquèren ne mancaràn, non mos dèishen víuer, en tot díder sabi pas se qué, e òc que sai qué: que ven ara mia hemna vier a hèr-li eth lhet e premanir-li eth dinar. E òc ma hè qu'ei vertat; (encara que pendent aquest temps tostemp è auut quauques petites sospeches e auut uns maus sopars pr'amor de demorar-la quauques nets enquias laudes e encara mès, e m'a vengut entath cap çò qu'eth mèn patron, eth cèc, me didec en Escalona tant qu'ère agarrat ara còrna; mès que tostemp me pensi qu'eth diable m'ac hè a vier ena memòria pr'amor de hèr-me mau maridat, e non ne trè profit); pr'amor que, ath delà de non èster era ua hemna que se'n hèsque d'aquestes burles, eth mèn senhor m'a prometut çò que pensi que complirà. Qu'eth me parlec un dia longaments dauant d'era, e me didec:

"Latzèr de Tormes, qui ne hè cabau des parlòtes des males lengues, non progressarà. Te digui aquerò pr'amor que non m'estranyarie de quauqu'un, en veir entrar e gèsser dera mia casa ara tua hemna. Era qu'entre damb tota era sua aunestetat e damb era tua, e aquerò t'ac prometi. Per tant, non hèsques cabau de çò que poguen díder, senon de çò que te tòque, voi díder de çò que t'interèsse."

"Senhor, li didí, jo decidí apressar-me as bravi. Qu'ei vertat que quauqui uns des mèns amics m'an dit quauquarren d'aquerò, e mès de tres còps m'an certificat que, abantes que se maridèsse damb jo, auie amainadat tres viatges, en tot parlar damb reveréncia de VM, pr'amor qu'era ei dauant."

Alavetz era mia hemna comencèc a hèr juraments sus era, que jo me pensè qu'era casa s'esbauçauè damb nosati, e dempús s'estarnèc de plorar e comencèc a lançar malediccions sus aqueth que damb jo l'auie maridat, de tau sòrta que m'auria volut morir abantes que me gessesse aquera paraula dera boca. Mès, jo d'un costat e eth mèn senhor der aute, autant li didérem e l'autregèrem que cessèren es sòns plors, damb eth jurament que li hi de non mentar jamès ena mia vida arren d'aquerò, e que jo m'alegraua e me semblaue ben qu'era entrèsse e gessesse, de nets e de dia, donques qu'era segur dera sua bontat. E atau mos demorèrem es tres plan conformes. Enquiath dia d'aué, arrés mos a entenut arren sus er ahèr, mès, encara, quan senti que quauqu'un vò díder quauquarren d'era, lo talhi e li digui:

"Guardatz: s'ètz amic non me digatz arren que me hèsque dò, que non è per amic ad arrés que me hèsque mau, mès que mès, se me vòlen hèr-me mau damb era mia hemna, qu'ei era causa que mès estimi deth mon, e l'estimi mès qu'a jo. E me hè Diu, damb era, mil mercés e mès causes bones des que jo meriti; que jo jurarè sus era ostia consagrada qu'ei tan brava hemna coma que s'està laguens es pòrtes de Toledo. Qui me didesse ua auta causa, jo m'aucirè damb eth."

Atau, donc, non me diden arren, e jo è patz ena mia casa.

Aquerò se passèc eth madeish an qu'eth nòste victoriós Emperaire entrèc en aquesta insigna ciutat de Toledo e auèc en era Corts, e se heren grani hestaus, coma VM aurà entenut a díder. Donques en aquest temps èra ena prosperitat e naut de tot dera mia fortuna (de çò que d'aciu entà deuant m'arribèsse informarè a VM.)

Conselh Generau d'Aran

 Generalitat de Catalunya
Generalitat de Catalonha

 Obra Social "la Caixa"

 BAQUEIRA/BERET